

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

ХІІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа извънредна сесия).

ХV заседание, понеделникъ, 13 май 1902 г.

(Отворено въ 2 ч. и 20 м. послѣ пладнѣ подъ прѣдседателството на подпрѣдседателя г. Д. К. Поповъ.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: (Звъни.)
Засѣданието се открива.

Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретаръ Д. Зографски: (Прочита списъка.
Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители:
И. Веселиновъ, Д. Вълчевъ, К. Досевъ, А. Каназирски, К. Кафеджийски, К. Малевъ, Х. Мановъ, С. Митевъ, Н. Мушановъ, П. Пановъ, Г. Пеневъ, П. Пешевъ, С. Пиралковъ, И. Соколовъ, А. Станчовъ и Я. Сакжзовъ.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Отъ 178 народни прѣдставители 16 отсъствуватъ. Има законното число народни прѣдставители — засѣданието се продължава.

Прѣди да пристъпимъ къмъ дневния редъ, ще прочета телеграмитѣ отправени до Н. Ц. В. Князътъ и до Н. В. Кирилъ Прѣславски и отговоритѣ за поздравления на народното прѣдставителство по случай именния день на Н. В. Кирилъ Прѣславски. (Чете.)

„Негово Царско Височество Българския князь Фердинандъ I.

Евксиноградъ.

По случай тезоименния день на Негово Височество Кирилъ, Князь Прѣславски, отъ името на народното прѣдставителство и отъ мое име, имамъ честь да поднеса на Ваше Царско Височество най-сърдечни поздравления и благопожелания за щастieto и дългоденствието на възлюбения Ви синъ.

Прѣдседател на Народното Събрание:

Д. Цанковъ.

До Прѣдседателя на Народното Събрание Драганъ Цанковъ.

София.

Нѣжното внимание на народното прѣдставителство, че си спомнило за именния день на втория ми синъ Кирилъ Прѣславски, дълбоко ме трогна. Моля, драгий ми Прѣдседателю, да бъдете тълкувател на искренната ми и сърдечна признателностъ прѣдъ избраницитѣ на народа за тѣхнитѣ благопожелания за втория синъ на България.

Фердинандъ.

Негово Височество Князь Кирилъ.

Евксиноградъ

Опълномощенъ отъ народното прѣдставителство, бързамъ да прѣдамъ на Ваше Височество неговитѣ и моитѣ най-сърдечни поздравления и благопожелания за щастие и дългоденствие, по случай днешния всенароденъ празникъ и тезоимененъ день на Ваше Височество.

Прѣдседател на Народното Събрание:

Драганъ Цанковъ.

Прѣдседател на Народното Събрание г. Драганъ Цанковъ.

София.

Отъ сърце благодаря Вамъ и на народното прѣдставителство за сърдечнитѣ поздравления и благопожелания, които ми отправяте по случай днешния всенароденъ празникъ и моя тезоимененъ день.

Кирилъ Прѣславски.“

Ще съобща още, че има даденъ отпускъ на нѣколко г. г. народни прѣдставители: на Добричкия народенъ прѣдставитель, г. Моню Абаджиевъ, десетдневенъ отпускъ, считанъ отъ 15 того; на Искрецкия народенъ прѣдставитель, г. Игнатъ Веселиновъ, двудневенъ отпускъ; на Радомирския народенъ прѣдставитель, г. Петъръ Пановъ, двудневенъ отпускъ; на Севлиевския народенъ прѣдставитель, г. Стефанъ Недевъ, осемдневенъ отпускъ; на Севлиевския народенъ прѣдставитель, г. Петъръ Пешевъ, двудневенъ отпускъ и петдневенъ отпускъ на Вѣлослатинския народенъ прѣдставитель, г. Марко Георгиевъ.

Има постѣпили прѣдложения отъ Министерството на Обществениятъ Сгради, Птищата и Съобщенията и отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието.

Моля г. секретаря да ги прочете.

Секретаръ Д. Зографски: (Чете.)

„До Г-на Прѣдседателя на XII-то Обикновено Народно Събрание.

Г-не Прѣдседателю,

На основание XXVIII-то постановление на Министерския Съвѣтъ, взето въ засѣданието му отъ 28 юний 1900 г., протоколъ № 62, потвърдено и съ Височайшии указъ подъ № 98 отъ 1 декемврий с. г., повѣреното ми министерство е отдало на фирмата „Louis Eilers“ въ Hannover, съ контрактъ по доброволно съгласие, доставката и монтирането на десетъ желѣзни хамбара за сума 173.500 зл. л. Хамбаритѣ своевременно сж били доставени въ Варна, отъ които петъ сж монтирани веднага, а петъ оставени немонтирани по недостатъчностъ на свободно мѣсто. Сжщеврѣменно е изплатено на фирмата чрѣзъ Българската Народна Банка условената сума отъ гласуваниятъ тогава отъ Народното Събрание кредити за прилагане „закона за земнитѣ произведения“. За оправдане на разхода сж изготвени надлежнитѣ документи и прѣдставени на държавния контролоръ при Банката, обаче, послѣдниятъ отказва да ги приеме за редовни, защото нѣмали приложения:

1) Поемни условия, скици и описание на хамбаритѣ;

2) Протоколъ на тържна комисиия, която да се е произнесла прѣдварително на кого да се отдаде доставката на хамбаритѣ, и

3) Защото протоколътъ за приемането на хамбаритѣ не е утвърденъ отъ съответния министъръ.

Първитѣ двѣ искания на контролора, ако и основателни, нѣма възможностъ да се изпълнятъ, защото, както се спомена по-горѣ, поржчката на хамбаритѣ е станала на основание цитираното постановление на Министерския Съвѣтъ, безъ търгъ и безъ прѣдварително изготвление на поемнитѣ условия, тържни протоколи и пр. Третото искане, споредъ мнѣнието на повѣреното ми министерство,

е неоснователно, защото, съгласно едно окръжно отъ Финансовото Министерство, утвърждението на надлежния министъръ се изисква само на онѣзи приемателни протоколи, въ които има бѣлѣжки, измѣняющи въ нѣщо първоначалнитѣ тържни книжа на прѣдприятието, когато въ протокола за приемането на въпроснитѣ хамбари нѣма такива бѣлѣжки. Наистина, казано е, че комисиията е приела само петъ хамбара монтирани, а на другитѣ петъ само материала, обаче, това е станало не по вина на доставчика, а по разпореждането на министерството, поради недостатъчностъ на мѣсто. — Ако контролорътъ смѣта това обстоятелство за сжществена бѣлѣжка и зарадъ него само иска утвърждението на протокола, азъ мисля, че и това не може да бѣде изпълнено отъ мене, щомъ не е станало отъ прѣдшественника ми, въ врѣмето на когото е извършена поржчката и доставката на хамбаритѣ, токозъ повече че прѣдприятието и разходътъ сж извършени тогава, когато законътъ за допълнение закона за Върховната Смѣтна Палата не бѣше отмененъ.

Горното като Ви излагамъ съгласно постановлението на Министерския Съвѣтъ, взето въ засѣданието му отъ 30 априлий т. г., протоколъ № 20, имамъ честта да Ви моля, г-нѣ Прѣдседателю, да благоволите и прѣдложите на извънредната сесия отъ XII-то Обикновено Народно Събрание да вземе едно рѣшение, щото оправдателнитѣ документи на сума 173.500 зл. л. за доставениятъ прѣзъ 1900 г. отъ фирмата „Louis Eilers“ десетъ желѣзни хамбара да се признаятъ за редовни и приематъ отъ държавния контролоръ така, както сж му прѣдставени.

Министъръ: Н. Константиновъ.

До Г-на Прѣдседателя на XII-то Обикновено Народно Събрание.

Въ врѣме на всемирното Парижко изложение, прѣзъ 1900 г., по рѣшение на тогавашния Министерски Съвѣтъ, били сж командировани въ Парижъ разни чиновници и не чиновници, едни да участвуватъ въ разни конгреси при изложението, други за уреждането на нѣкои специални отдѣли при него, а нѣкои пъкъ за да се специализиратъ по нѣкои индустриални-художествени работи.

Министерскиятъ Съвѣтъ е ималъ, вѣроятно, прѣдъвидъ, че опрѣдѣленитѣ по закона за чиновницитѣ размѣри за дневни пари не сж достатъчни да се покриватъ дневнитѣ разноси на командированитѣ лица, затова, заедно съ постановленията си за командироването, опрѣдѣлявалъ е да се отгупчатъ извънъ закона на едни по 30, и на други по 20 л. извънредни дневни пари; на други е пъкъ било разрешено да се изплатятъ пѣтти пари въ много по-голѣми размѣри отъ това, що се полага по тарифитѣ за пътуванията.

Още на врѣмето Върховната Смѣтна Палата е отказала да визираща платежнитѣ заповѣди за тия извънзаконни разходи, но по силата на чл. чл. 1 и 2

отъ тогава дѣйствующия законъ за допълнение на закона за Върховната Сметна Палата, Министерскиятъ Свѣтъ е рѣшавалъ да се визиратъ платежнитѣ заповѣди и тѣ сж били визирани и нѣкои отъ тѣхъ сж изплатени, а нѣкои неизплатени, по отказване отъ ковчежничеството. Нѣкои отъ изплатенитѣ и до днесъ не могатъ да се оправдаятъ, понеже държавната контрола не припознава документитѣ за законни, а пъкъ и получателитѣ на сумитѣ не могатъ да се заставятъ да ги повърнатъ, понеже тѣмъ сж дадени по рѣшение на Министерскиятъ Свѣтъ, подъ отговорността на тогавашнитѣ министри, които, вѣроятно, сж имали прѣдъ видъ да уформятъ тия разходи чрѣзъ законъ.

Понеже тия разходи или трѣбва да се признаятъ за редовни, та да се приематъ документитѣ, или пъкъ, ако се не признаятъ за такива, да се изискатъ паритѣ отъ получателитѣ и съ това да се турне край на постояннитѣ прѣписки, то, съгласно IX-то постановление на Министерскиятъ Свѣтъ, взето въ засѣданieto му отъ 28 февруарий т. г., протоколъ № 9, имамъ честь да Ви прѣдстави, г-нѣ Прѣдседателю, този въпросъ, съ молба, да го внесете за разрѣшение отъ Народното Собрание.

Министъръ на Търговията и Земледѣлието:

П. Абрашевъ.

П. Каравеловъ: Какво значи това? Защо се внася въ такава форма?

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Ще се прѣпрати въ финансовата комисиия за изучване.

П. Каравеловъ: Законопроектъ има ли? Това не може да се внесе така. Това не е прошение на баба Гана. (Смѣхъ.)

Д. Драгиевъ: Азъ имамъ да отправя едно питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието. Въ Народното Собрание е внесенъ законопроектъ за челиднитѣ имоти. Това е единъ въпросъ, който не е нѣщо ново нито за напѣтѣ партии, нито за нашето Народно Собрание. Той, обаче, има до извѣстна степенъ свръзка съ друго едно нѣщо, именно съ сегашнитѣ дългове на земледѣлческото население и съ неговия кредитъ изобщо. Доколкото ми е извѣстно, миналата година тогавашниятъ Министъръ на Търговията и Земледѣлието е обѣщавалъ да се занимае повѣреното му министерство съ изучаването на тия въпроси. Питамъ сегашния Министъръ на Търговията и Земледѣлието да каже: има ли намѣрение да внесе на обсъждане въ тая сесия нѣкои мѣроприятия отъ подобенъ характеръ, или не?

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Понеже проектъ отъ подобенъ характеръ е внесенъ отъ г. Драгиева и отъ неговитѣ другари, то да се внесе другъ нѣма защо.

Д. Драгиевъ: Относително прѣчистването дълговетѣ на земледѣлческото население и уреждането на единъ по-широкъ кредитъ, има ли намѣрение министерството да внесе нѣкое законоположение?

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ ще отговоря така, както отговорихъ и по-напрѣдъ. Ние имаме два много важни въпроса, съ които ще се занимаемъ. Когато свършимъ тия въпроси, ще пристѣпимъ къмъ други и ще видимъ дали можемъ да удовлетворимъ въ това отношение почтения Старозагорски народенъ прѣдставителъ.

П. Ковачевъ: На 10 того прѣзъ ноцта, въ гр. Османъ-Пазаръ, полицията вмѣсто да пази живота, имота и честта на българскитѣ граждани, каквото е нейното специално назначение, е трѣгнала да върши прѣстѣпления. Старшиятъ стражаръ Юрданъ Бояджиевъ, защищаванъ отъ околийския началникъ, е насилить жилището на г-жа Неджа Великова, родена Чапразова, и въ майчиното ѝ присѣствие, съ револверъ въ ръка, е искалъ да я обезчести. Благодарение че съседитѣ сж почувли това нѣщо, нѣколко младежи сж заградили къщата и сж прѣслѣдвали този великъ блудникъ. И когато се е вдигнала цѣла трѣвога въ града, за да защитятъ честта, погазена на една българска гражданка отъ полицията, старшиятъ стражаръ си е позволилъ да стрѣля съ револверъ върху градскитѣ агенти, които сж пазили чуждия имотъ отъ ограбване. (Ц. Таслаковъ: Азъ моля, това питане ли е, разказъ ли е, какво е?) Нѣдѣйте се трѣвожи, г-нѣ Таслаковъ; когато дойде на Вашата глава — тогава ще го почувствувате.

Моля г. Министра на Внѣшнитѣ Работи да отговори: има ли извѣстие по тия оргилѣци на Османпазарската полиция и, ако има, какви мѣрки е взелъ за да защити честта на българскитѣ граждани?

Министъръ А. Людскановъ: Имамъ честь да заявя на почитаемия запитвачъ, че нѣмамъ никакво извѣстие за тая случка. Взимамъ актъ отъ думитѣ Ви и ще направя нужната справка и, ако дѣйствително се окаже, че туй е направено, този, който е искалъ да насилъ честта на една българска гражданка, ще прѣдадемъ подъ съдъ и ще го уволня. Азъ ще си изпълня длъжността тъй, както Вие очаквате да я изпълни единъ български министъръ.

П. Ковачевъ: Едно малко обяснение. Да имате прѣдъ видъ, че околийскиятъ началникъ явно защищава прѣстѣпника — старшиятъ стражаръ, който е билъ назначенъ специално за изборитѣ. Да имате това прѣдъ видъ: да знаете защо е назначенъ и, когато ще го уволнявате, да знаете за тия свѣдѣния.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Постѣпило е едно прѣдложение отъ трима народни прѣдставители: г. г. Забуновъ, Драгиевъ и Георгиевъ,

който предлагатъ щото въпросътъ, повдигнатъ отъ Конушкия народенъ прѣдставителъ г. Генадиевъ, да се разисква при затворени врата. Тѣй като, споредъ ал. 2 на чл. 100 отъ конституцията, такова прѣдложение се разглежда при затворени врата по вишегласие на присѣдствающитѣ членове, то прѣдлагамъ на Народното Събрание да рѣши тоя въпросъ.

Д. Петковъ : Азъ мисля, че по този въпросъ не му е дошло още врѣмето, защото ми се струва, че по интерпелацията на г. Генадиева има да се говори още. Ако е да се продължатъ дебатитѣ при затворени врата, тогава подложете го на гласуване.

Д-ръ Н. Генадиевъ : Азъ мисля, че ще бѣде добръ, ако почитаемото правителство заяви какво е неговото мнѣние: има ли да направи нѣкакви декларации, които би трѣбвало да се направятъ при затворени врата, за да можемъ да ориентираме вота си, или нѣма.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ : Азъ нѣма да давамъ никакви декларации; обяснихъ ви каквото имаше да обяснявамъ. Азъ не мога да разбера: сега се иска да се продължатъ разискванията въ тайно ли засѣдание? Това ли иска г. Генадиевъ?

Н. Генадиевъ : Азъ го не искамъ това. Има прѣдложение, но не е отъ мене.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ : За продължение засѣданието ли?

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ : Въ тайно засѣдание да се гледа този въпросъ. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ мисля, че ние се изказахме. То е безпрѣдметно.)

И. Воденчаровъ : Азъ мисля, че това прѣдложение трѣбва да се остави безъ разглеждане, защото този въпросъ се рѣши онзи день, когато започнаха дебатитѣ по интерпелацията на г. Генадиева. Г-нъ Каравеловъ именно бѣше, който направи прѣдложение, щото този въпросъ да се разисква при закрити врата, но слѣдъ даденитѣ обяснения отъ страна на г. Министъръ-Президента, Народното Събрание постанови, този въпросъ да се разгледа явно, въ открито засѣдание. Така щото, при това рѣшение, което Народното Събрание взе по този въпросъ, това прѣдложение се явява безпрѣдметно и азъ моля да се остави безъ послѣдствие и да се върви по-нататъкъ.

Д. Цанковъ : По дневния редъ, истина, че азъ имамъ пръвъ думата, но азъ ще се откажа. Защо ще се откажа? Азъ искамъ да говоря, защото прѣдговорившитѣ, особено юриститѣ дѣто се казватъ, много криво разбираха султанския ферманъ; искахъ върху него да имъ говоря нѣщо, защото

отъ всинца по-много зная какво значение има султанския ферманъ. Но тѣй като частно съ тѣхъ поговорихъ и виждамъ, че тѣ не искатъ да разсѣждаватъ принципиално, а искатъ така, партизански, затуй напразно е да говоримъ тукъ, когато тѣ като юристи не искатъ да го разбератъ, а започаватъ работата. Затуй азъ се отказвамъ да говоря.

Д. Петковъ : (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Нѣма да говоря много. Взехъ думата и се качихъ на трибуната затуй, защото по-лесно ще ме чуете. Прѣди всичко ще направя една малка бѣлѣжка, за която ще ви моля да ме извините. Завчерашното засѣдание, което се свърши съ твърди бурни възклицания...

Д-ръ К. Милановъ : Г-нъ прѣдседателю! Вие трѣбва да турите прѣдложението на разискване, защото то не е оттеглено!

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ : То е безпрѣдметно, понеже този въпросъ започна да се разглежда при отворени врата. (Обаждатъ се: Ама какъ е безпрѣдметно?)

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ : Г-нъ Драгиевъ самъ ще си оттегли прѣдложението, защото вече цѣли часове разискваме.

Д. Драгиевъ : Това е прѣдложение на трима народни прѣдставители!

Д. Петковъ : Върху този въпросъ, който се повдига за тайно засѣдание, искамъ да кажа нѣколко думи.

Г-да прѣдставители! Ако правителството има да ни съобщи нѣщо, което не желае да съобщи при открито засѣдание, разбирамъ тогава да искаме тайно засѣдание. Но понеже г. Министъръ-Прѣдседателъ ей сега декларира, че абсолютно нищо нѣма да каже и че каквото ималъ да каже казалъ, излишно ще бѣде да правимъ тайно засѣдание. И понеже този въпросъ го разискваме отъ нѣколко дена, азъ мисля, че по-добъръ е да се не туря на вотирание това прѣдложение, защото г. министърътъ декларира, че нѣма какво да казва.

С. Вобчевъ : Всѣкакви разисквания по прѣдложение, за да се затворятъ вратата на Събраниято и тогава да се разглежда въпросътъ за Фирмилиана, всѣкакви разисквания, казвамъ, трѣбва да станатъ при затворени двери. Чл. 100, алинея втора, отъ конституцията е изриченъ: (Чете.) „Такова прѣдложение — за да не се допускатъ външни лица — се разглежда дверемъ затворенимъ и се рѣшава отъ присѣдствающитѣ членове по вишегласие.“ Слѣдователно, никакви разисквания не можемъ да направимъ, освѣнъ ако почитаемото прѣдседателство счита, че този въпросъ не може да бѣде прѣдметъ на никакво обсъждане. Само то-

газъ можемъ да минемъ по-нататъкъ. Ако станатъ разисквания по този въпросъ, дали да се затвори вратата или не, тогазъ тѣзи разисквания не могатъ да бждатъ освѣнъ при закрити двери.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Дановъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ на нѣколко пъти се обърнахъ къмъ всички ви и ви помолихъ да погледнете на въпроса дѣлно, макаръ и да не сме съгласни, но да искаме всѣки да си каже мнѣнието и да се пристъпи най-сетнѣ къмъ работа. Правя наново тактъ единъ апелъ и въ този случай, защото — нека бждемъ най-сетнѣ откровени — какво искаме? Искаме, по чисто формални причини, да пращаме навтънъ толкова публика, която се е събрала тукъ, и да вземемъ — какво? — да обсъдимъ едно прѣдложение: дали да се правятъ разискванията по Фирмилиановия въпросъ при закрити или открити двери. Г-нъ Бобчевъ отъ формална страна е много правъ. Затуй, като направихъ апелъ къмъ г. Драгиева, желанието ми бѣше да се откаже отъ това прѣдложение, като безпрѣдметно; защото, каквото имаше да се каже, казахме го. Най-сетнѣ, може да има и други работи да се кажатъ, но да бждатъ по-сдѣбоносни за България не вѣрвамъ. Ето защо азъ мисля, че е безцѣлно да се настоява на това прѣдложение и да се иска гласуването му. Затова азъ пакъ ще моля г. Драгиева да се откаже, и по този начинъ да се улесни работата.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Г-нъ Драгиевъ какво ще кажете?

И. Вобековъ: Турѣте го на гласуване и свършено!

Я. Забуновъ: Ние внесохме това прѣдложение затуй, защото завчера при прѣспириятъ отъ двѣтѣ страни съглеждахме, че има нѣща, които при закрити врата може да се обяснятъ повече. Понеже се прѣдлагаше единъ дневенъ редъ, по който се казваше, че докато ние не изслушаме при закрити врата въпроса, не можемъ да се произнесемъ, затуй мислѣхме, че по-добъръ ще бжде, както и конституцията го казва, засѣданието да стане при закрити врата. Но ако не се прѣдлага нѣкакъвъ въпросъ за довѣрие, или недовѣрие на правителството, ние сме съгласни да го оттеглимъ. (Гласове: Значи, оттеглено е.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Минаваме на дневния редъ. Г-нъ Петковъ има думата

Д. Петковъ: Г-да прѣдставители! Ще захвана най-напрѣдъ отъ думитѣ, които г. Забуновъ сега изпусна тукъ: „ако ще има довѣрие, или недовѣрие на правителството по този въпросъ, тогава ние нѣмаме нищо“ каза той. Азъ заявявамъ, че ние никакво намѣрение не сме имали нито съ запитването, което направи г. Геннадиевъ, нито пъкъ съ дневния редъ, който прѣдлагаме, за да бламираме правителството. Ако нѣкой се е въодушевя-

валъ отъ такава идея, той е погрѣшилъ тогазъ. Прѣдъ насъ съществува единъ общъ националенъ въпросъ, който интересува всички ни като българи, и ако ние направихме едно запитване, направихме го именно, за да се разяснятъ извѣстни въпроси за насъ, но ни най-малко съ това не сме гонили цѣльта да бламираме правителството. Ето защо, когато щѣхъ да захвана отдѣлвѣ думата си, азъ искахъ да захвана съ една бѣлѣжка. Менѣ направи много странно впечатление завчерашниятъ шумъ, който стана въ Събранието отъ страна на болшинството, а, нека ми бжде позволено да кажа, и отъ страна на нѣкои министри, като напр. г. Сарафовъ, който се хилѣше и ставаше, като че ли ние богъ-знае какво прѣстѣпление искахме да направимъ, та неспрѣмънно да се съпроводи съ такъвъ шумъ. При такъвъ въпросъ отъ общонационаленъ характеръ желателно е Народното Събрание да не излиза отъ онова хладнокрѣвие, което е потребно при обсъждането на такива въпроси, защото, ако почнемъ да се псуваме и нападаме, бждѣте увѣрени, че това нѣщо нѣма да ни прѣпо-рѣча и нѣма да ни доведе до добъръ край.

Минавамъ сега да кажа нѣколко думи върху самия въпросъ.

Г-нъ Д-ръ Геннадиевъ завчера ви изложи твърдѣ надълго историята на борбата за Екзархията, а така също и специално за въпроса, който се отнася до прѣдмета, който ни занимава — Фирмилиановиятъ въпросъ; така щото, ако азъ продължа върху тази тема да говоря за историята, пакъ върху правата на Екзархията и специално върху Скопския въпросъ, може би ще донадѣ извѣстни работи свършено излишни и затова върху самата история на въпроса не желая да се простирамъ. Ще се спра главно върху интерпелацията на г. Геннадиева и върху отговора, който г. Министъръ-Прѣседателътъ даде.

Въ какво се състои, г-да прѣдставители, интерпелацията, която г. Геннадиевъ направи? Г-нъ Геннадиевъ искаше да знае какво е извършило правителството по Фирмилиановия въпросъ и може ли то да напечати своята кореспонденция по него. Въ това запитване азъ не виждамъ абсолютно нищо такова, което може да се скрива, нито пъкъ което може да даде поводъ на правителството да скрива отъ народното прѣдставителство; защото Фирмилиановиятъ въпросъ не е вчерашенъ: той датира много по-отрано, миналъ е прѣзъ нѣколко правителства и всичкитѣ правителства, кое по-малко, кое повече, сж съумѣли да защитятъ българскитѣ интереси и да го отлагатъ. Полагането на въпроса сега именно за разрѣшение, нѣма съмнѣние, кара насъ, въ особености пъкъ слѣдъ като се завърна г. Министъръ-Прѣседателътъ отъ Петербургъ и поведението, което взе правителствениятъ органъ, а така също и другитѣ, които завчера тукъ се изказаха, — каратъ насъ да запитаме правителството: изпълнило ли е докрай дълга си, както изискватъ интереситѣ на стра-

ната, и ако го е изпълило, да каже какво е направило. Далеч от нас е била мисълта да искаме с това да бламираме правителството. Ако г. Министър-Прѣдседателът и същевременно на Външните Работи бѣше излѣзъл да ни каже, че правителството е направило това и това и е могло само това да направи, а по-нататък какво ще стане не може да каже — защото има обстоятелства, които не могат да се разкриват — нѣма съмнѣние, че можехме да останемъ и доволни. Но г. Даневъ излѣзе съ единъ много категориченъ и ясенъ отговоръ. Той ни каза най-напрѣдъ, по отношение кореспонденцията, че „нито ще я печата, нито мисли да я печата“; а по отношение на това, дали сме си изпълили дълга, „мислимъ, каза той, че сме си изпъпили дълга“! Какво по-нататък се е правила, ние не можемъ да знаемъ. Тия работи, естествено, възбуждаха у нѣкои прѣдставители съмнѣние, че нежеланието на правителството да открие нѣщата, които сѣ вече извѣстни и за които толкова години се е водило борба, като че ли крие въ себе си нѣщо, което нѣкои поне казватъ отстрана, че имало прѣдварително дадени обѣщания въ връда на българските интереси. Г-нъ Даневъ, като умълчва да ни отговаря, безъ съмнѣние, се основава на това, че конституцията, въ чл. 92, му дава право да умълчва извѣстни въпроси, които биха могли да повредятъ интереситъ на страната. Чл. 92 отъ конституцията, като говори за правото на народното прѣдставителство да вика министритъ и комисаритъ на Княза и да иска отъ тѣхъ смѣтка, казва: „министритъ и комисаритъ могатъ да умълчаватъ извѣстни въпроси, за които прѣждеврѣмното разкритие може да повреди на интереситъ на страната“. Г-да прѣдставители! Менъ ми се струва, че Фирмилиановиятъ въпросъ, както и сега самъ г. Министър-Прѣдседателътъ каза, нѣма защо да го разискваме при затворени врата, не съставлява нѣкакъвъ секретъ и такава държавна тайна, която да не е извѣстна на мнозина отъ насъ. Печатътъ толкова работи разкри и толкова работи се знаятъ, щото ще бѣде много странно ние, народнитъ прѣдставители, да не можемъ да чуемъ отъ устата на г. г. министритъ поне това, което сѣ направили. Азъ заявявамъ на г. Министър-Прѣдседателътъ, че ако ние чуемъ отъ него поне една телеграма, която сѣ дала, за да защитятъ енергично интереситъ на българската църква, ние ще оттеглимъ това прѣдложение за какъвто и да било дневенъ редъ.

Г-нъ министърътъ каза завчера, че вие гоните съ това цѣльта да бламирате правителството, нѣщо, което прѣди малко подмѣтна и г. Забуновъ. Азъ мисля, че г. министъръ Даневъ не е правъ, и сега ще му напомня нѣщо, което ще си спомни, че поне въ мене и моитъ приятели такава цѣль не е имало. Г-нъ Даневъ ще си спомни, че когато бѣхме въ комисията по отговора на тронната рѣчь, като прѣдполагахъ, че г. Даневъ направо не желае да отговори, защото самъ искаше да туримъ на първо мѣсто разискването по отговора на тронната рѣчь,

като прѣдполагахъ, казвамъ, че този въпросъ, запитването на г. Геннадиева, ще бѣде погълнатъ именно въ тия дебати, азъ самъ възбудихъ въпроса — въ комисията, които сѣ присѣдствували, знаятъ това — и помолихъ г. министъра Даневъ да каже, не мисли ли, че ще бѣде въ интереса на страната, въ интереса на българската православна църква да се вмѣшне въ отговора на тронната рѣчь единъ пасажъ, въ който, като се изкаже извѣстно съчувствие къмъ Екзарха, да се изкаже готовността на Събраниято да го поддържа въ защита правата на българската нераздѣлна църква. На г. Даневъ заявихъ тогава, че ние нѣмаме съ това намѣрение нито правителството да бламираме, нито него да упрекаваме. Нека самъ той формира пасажа, нека самъ да му даде редакцията. Г-нъ Даневъ отговори, че той мисли, че това нѣщо не трѣбвало да се прави. Това показва, че ние не сме имали ни най-малко намѣрение да искаме съ този въпросъ да бламираме министерството. Ако подиръ това г. Даневъ се съгласи, не зная защо, да се тури на дневенъ редъ и запитването на г. Д-ръ Геннадиева, нѣма съмнѣние, че ние трѣбваше да го развиемъ. И въ това развитие, което направи г. Геннадиевъ, както и другитъ, които говориха, азъ не видѣхъ нѣщо, въ което да се изказва недовѣрие на правителството, Г-нъ Д-ръ Геннадиевъ заяви много ясно: ако г. министърътъ мисли, че има работи, които той не може да каже тукъ прѣдъ открито Народно Събрание, да поиска тайно засѣданieto; ако ли мисли, че и прѣдъ всички народни прѣдставители не може да ги каже, да ги съобщи поне частично на прѣдставителитъ на политическитъ групи. Г-нъ Министър-Прѣдседателътъ и на това не се съгласи. Съгласитъ се, че при такова едно отказване отъ страна на правителството да даде най-малкитъ съобщения, които се интересуватъ и ние, като народни прѣдставители, да знаемъ, естествено е, че у насъ се поражда едно съмнѣние, че правителството трѣбва да е дало нѣкакъ нѣкое обѣщание, което го ангажира да не зацѣпва българскитъ интереси съ онази енергия, която се изисква въ случая. Азъ мисля, че г. Даневъ е свършено неправъ, като мисли, че ние трѣбва да минемъ безъ единъ дневенъ редъ. Г-да прѣдставители! По такъвъ единъ важенъ въпросъ отъ общонароденъ характеръ, ако нашето Народно Събрание — когато тоя въпросъ е сега въ разгара си, и Събранието засѣдава — ако, казвамъ, по този важенъ въпросъ нашето Народно Събрание мине, безъ да приеме единъ дневенъ редъ, въ който поне по единъ най-мекъ начинъ да се изкаже извѣстна симпатия къмъ борбата на Екзарха, това ще бѣде твърдѣ недостойлно за Събранието; това е сѣ едно, като че ли нашето законодателно тѣло се дезинтересира отъ българщината. Такова нѣщо азъ не очаквамъ, че бихте могли да го направите, и затова излѣзохъ на трибуната да помоля още единъ пътъ г. Министър-Прѣдседателя да се съгласи да приеме единъ дневенъ редъ — защото не желая да развивамъ по-

нататъкъ важното значение на този въпросъ, тъй като други господа го развиха много добръ и много умѣло — да помоля, казвамъ, министерството да се съгласи да приеме единъ дневенъ редъ, въ който да нѣма ни най-малкъ упрекъ на правителството, наопаки, нека правителството само да укаже редакцията, по единъ начинъ приемливъ за Народното Собрание. Но въ всѣки случай да се приеме единъ дневенъ редъ, защото ако прѣмиснемъ безъ дневенъ редъ и безъ да изкажемъ нашитѣ симпатии къмъ Екзарха, безъ да докажемъ своята готовност да подкрѣпимъ Екзарха, право да ви кажа, че ние, като Народно Собрание, не изразяваме тогава чувствата на българския народъ. Прѣди двѣ недѣли бѣше, когато мнозина отъ васъ участвуваха въ митинга, когато вие всички, безъ разлика на партийни възгледи, участвахте на тия грамадни митинги, дѣто се изказаха най-горещи съчувствия и насърчения къмъ Екзарха за да води борбата. Това промѣнение внезапно днесъ въ Народното Собрание е, право да ви кажа, осѣдително и то не може да бѣде, освѣнъ осѣдено отъ всички, които ни слушатъ отъ страна. И нашето мълчане въ такъвъ случай не може, освѣнъ да даде по-силно оръжие въ рѣцѣтъ на нашитѣ съперници, на нашитѣ врагове, ако щете, на българщината. Азъ бихъ молилъ министерството да се съгласи да приеме единъ дневенъ редъ, който да има слѣдующето съдържание: „Народното Собрание, като взима актъ отъ декларацията на г. Министъръ-Прѣдседатели, изказва съчувствие къмъ Негово Блаженство Екзархътъ въ борбата му за запазване правдинитѣ на българската църква, обѣщава му пълна подкрѣпа и минава на дневенъ редъ.“ Ако мислите, че туй съдържа нѣщо, което може да се поправи, азъ бихъ молилъ да укажете една по-друга редакция; но азъ ви моля да не оставяте да се mine безъ дневенъ редъ, защото това нѣщо може да се отрази твърдѣ злѣ за нашитѣ народни интереси.

А. Страшимировъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Земамъ думата по тази интерпелация, само защото съмъ убѣденъ, че този шумъ, това ослѣпление отъ чувства, което ние видѣхме въ петѣкъ, ще се прѣнесатъ утрѣ по мегданитѣ и ще създадатъ нови заблуждения, нова политика съ чувства, която политика у насъ бѣше врѣме, когато се обърна на гражданска война и могла би и сега да се обърне на такава. Земамъ по този случай думата още затуй, че дѣйствително интерпелацията, която разглеждаме днесъ, е сюжетъ, който засѣга всички ни и дѣйствително може да ни възбуди. Тукъ е думата за нашитѣ тѣх наречени исторически задачи. Тѣзи наши исторически задачи се очертѣха, както знаете, отъ Освободителната война. Да мислимъ, че тѣ се очертѣха, защото нѣкой искаше да направи угоди на българския народъ, ще каже пакъ да влагаме чувства въ чисто политическитѣ въпроси. На Русия

съзнадаха интереситѣ съ единъ планъ за Сант-Стефанска България и тя издигна правото на българския народъ, за да постигне своя планъ, защото се убѣди отъ Севастополската война, че съ чело стѣна се не пробива. Дали туй съвпадение на българскитѣ интереси съ рускитѣ щѣше да продължава по-нататъкъ, е въпросъ, който нѣма да разрешаваме ние. Фактъ е, обаче, че се създаде туй положение. (П. Каравеловъ: Г-нъ Страшимировъ! Тия идеали сѣ съществуваха прѣди Сант-Стефанска България! Това хубаво го помнѣте. Не само отъ конституцията и цариградската конференция, но много по-рано.) Тия идеали съществуваха, а се е явила Русия съ освободението въ дадения моментъ и е създаде туй очертание, което за насъ днесъ има конкретна форма. Азъ ще ви обясня какви сѣ били тия идеали, тъй както съмъ ги изучавалъ и както ги азъ разбирамъ, така щото ще ви моли да имате търпѣние.

Веднажъ издигнато отъ страна на Русия правото на българския народъ срѣщу ония домогвания на другитѣ народи, на които интереситѣ се сплитѣха въ Балканитѣ, тѣ съпоставиха на това правото на другитѣ народи — Турция, Гърция и Сърбия. Така, право срѣщу право се борѣше: единъ комаръ въ международнитѣ отношения, на който комаръ се даде голѣмо значение. Ние, българитѣ, които бѣхме най-недоволни, пригърнахме справедливостта и искаме да докажемъ, че този комаръ е въ наша полза. Заловихме се съ прѣслѣждането на нашитѣ исторически задачи, чрѣзъ доказване, че наше е правото, че дѣйствително Тракия и Македония, българския характеръ на които сѣ оспорвали въ Берлинския договоръ, сѣ български страни. (П. Каравеловъ: Не се е оспорвало — такова нѣщо нѣма!) Има такова нѣщо. Нишъ се даде на Сърбитѣ, защото се събраха подписи, че Нишъ е сръбска страна. (П. Каравеловъ: Вие не знаете Берлинския трактатъ.)

Така подета работата, ние имаме отъ една страна за оръжие въ своитѣ домогвания Екзарха, а отъ друга страна — други планове на българската интелигенция. Тѣзи планове г. Такевъ опзи денъ ни ги чете въ нѣкакво секретно писмо. Тѣзи планове се състоятъ въ това: да можемъ да се опазимъ отъ оспорванията, отъ домогванията на нашитѣ противници: оспорваха ни Гърцитѣ, оспорваха ни Сърбитѣ. И дѣйствително, г-да прѣдставители, тая мисль въ Македония бѣше зазрѣла още прѣзъ 1884 г. Ние знаемъ, че великиятъ инакъ за Македония гражданинъ, покойниятъ Китанчевъ, е далъ тогазъ идеята да вземе нашата Екзархия подъ своя окрила Призрѣнъ и да отвори български черкви и училища тамъ, та като дойдатъ сърбитѣ да ни оспорватъ Македония, да се боримъ на тѣхна почва, и, ако надвиятъ, да имъ ги харижемъ. Значи, идеята за борба чрѣзъ национална пропаганда се появи още тогава. Всички тия мисли клонѣха къмъ едно: да демонстрираме, да докажемъ на свѣта, че нашата страна е права, което тъй или инакъ се

мъчеха да оспорятъ при освобождението на България, въ Берлинския договоръ. Обаче, това бѣше мѣдрване на нашитѣ граждани, самата дипломация не така гледаше на работитѣ и самитѣ наши държавни хора се подадоха на тая дипломация. Тѣ напуснаха диренето правата на народа чрѣзъ народа и почнаха да бистрятъ голѣмата политика. Това бистрене даде въ резултатъ онова, което едно време не само ние, а мнозина други го наричаха патриотическа авантюра, а не държавенъ актъ — даде Съединението. (И. Бобековъ: Вѣрно! — П. Каравеловъ: Особено за ония, които не сж служили въ войската. — Смѣхъ.) Съединението, г-да народни прѣдставители, се създаде при едни условия, които сж началото на онова положение, което имаме днесъ въ Македония. Съединението се създаде съ едно страшно маскиране. Готвѣха се чети въ Македония, готвѣха се чети въ Сърбия за да не ни напакосятъ и, едновременно като се подмами цѣлата македонска интелигенция, прати се четата на Калмукова, която послѣ биде прѣдана и самитѣ македонци останаха излѣгани: тѣ се убѣдиха, че българитѣ за своята държавица ще махнатъ ръка засега отъ Македония. Значи, македонцитѣ служеха като претекстъ за усилянето на българската държава, а не за усилянето на българизма. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Нищо въ това нѣма вѣрно, г-нъ Страшимировъ!) Нищо нѣма вѣрно за васъ! Азъ зная много добръ фактитѣ. Тѣй ви се ще да говорите. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Нѣма човѣкъ, който да стои по-близо до Съединението отъ мене и да бѣде незаинтересованъ свидѣтель, защото никаква слава не сѣмъ искамъ да спечеля.) Калмуковата чета кой бѣше приготвилъ? Ризовъ какво правѣше тогава тамъ? (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Ризовъ нѣмаше каберъ отъ Съединението; той бѣгаше отъ София по въпроса за купонитѣ!) Туй наше отношение къмъ нѣщата създаде, почитаеми г-да народни прѣдставители, първия сепаратизмъ политически между българската държава и Македония. За пръвъ пътъ интелигенцията и народътъ и тукъ и тамъ разбраха, че интереситѣ на българската държава не сж още интереси на Македония и интереситѣ на Македония не сж още интереси на българската държава: тѣ взаимно могатъ да се разиграватъ. Туй съзнание, и този претекстъ е най-грозниятъ, и той доведе до днешното положение, што и българизмътъ въ Македония, и всичко друго да стои на пропагандическа нога прѣдъ външния свѣтъ.

За да разберемъ сжщияското развитие на събитията у насъ, за да разберемъ какви идеи сж движили нашето общество и какъ се е прѣчило на естественото развитие на мислитѣ и идейнитѣ течения, ще направя единъ мъничкъ обзоръ на миналото.

Нашето възраждане не се дължи изключително на рускитѣ войни. Рускитѣ войни само възбудиха това възраждане. Нашето възраждане се дължи на еманципаторскитѣ 18 и 19 столѣтия, които раз-

движиха народнитѣ маси въ цѣла Европа. Че това е така, достатъчно е да се вземѣ въ онова, което е изражение на двѣтѣ половини на българското общество въ освободителнитѣ борби, а именно въ черковническото и въ революционното течения. И двѣтѣ течения сж били почти туркофилски, а само платонически русофилски. Нашитѣ първенци въ Цариградъ, черковниците, не сж се свѣрили да демонстриратъ, че прѣдпочитатъ да бѣдатъ послѣдни загниети въ Багдадъ, отколкото сановници въ нѣкаква българска държава; а нашитѣ революционери сж били прѣко русофоби: Раковски е прѣпоръчвалъ на Турция държавенъ дуализмъ съ България, а Левски запитанъ, кой ще стане царъ слѣдъ като се освободи България, той отговорилъ: не се боримъ за царъ, а за свобода; кагато се освободи България, азъ ще ида да освобождавамъ Русия. Такива сж идеалитѣ на нашия животъ въ прѣдосвободителнитѣ борби. Амбиции и слава, племени, национални не е имало, а е имало измѣченостъ и тая измѣченостъ е диктувала едно движение за сносенъ животъ — не е диктувалъ сепаратизмъ спрѣмо Турция. Тоя сепаратизмъ се появява послѣ отъ това, че въ Турция дѣйствително бѣше невъзможно единъ културенъ животъ. Новото движение, като се почнало, спрѣло е по-прѣдидното движение. По-прѣдидното движение на нашитѣ черковници се е охарактеризирало отъ една фраза на покойния Гаврилъ Кръстевичъ, който е казалъ, че въ Цариградъ трѣбва да се прави туй, „което азъ сѣмъ видѣлъ: азъ сѣмъ видѣлъ една бронзова статуя, прѣполовена отъ цѣлувки — чрѣзъ молби може да се извоюватъ права“. Туй положение слѣдъ Освобождението би трѣбвало да се прѣдполага, че е фалирало. То не е фалирало, и нашиятъ Екзархъ въ Цариградъ се явява буквално съ сжщата програма, съ която е работилъ по-напрѣдъ. Когато Екзархътъ слѣдъ Освобождението заминалъ за Цариградъ, бившиятъ Екзархъ Антимъ I го прѣсрѣщналъ въ Пловдивъ и помежду имъ билъ размѣненъ слѣдующиятъ разговоръ. Стариятъ Екзархъ запиталъ Негово Блаженство Йосифа, защо отива въ Цариградъ, и той отговорилъ: „отивамъ да искамъ; ако не дадатъ, пакъ ще искамъ, пакъ ще искамъ и пакъ ще искамъ, докато ми дадатъ“. . . . Съ това ние сме подели работитѣ въ Македония слѣдъ Освобождението. Подели сме ги съ онаи постепенностъ, съ която черковниците сж карали и по-напрѣдъ. Ти не задоволяваше насъ прѣди Освобождението, та не е могло да задоволява и македонското население слѣдъ войната. И това население почва да ожидава друго. Държали ли сме смѣтка ние, свободнитѣ българи, за тази друга сжщественна нужда на македонското население? Ето туй ако прослѣдимъ, ние ще видимъ, че единчки ние отгукъ, нашиѣ политики, нашиѣ държавни мъже сж причината на днешното положение въ Македония. Това изолирано македонско положение почна съ Съединението. Първата грѣшка, първата измѣна спрѣмо Македония стана при Съединението. Вто-

рата грѣшка се изрази чрѣзъ Стамболовиѣ режимъ, когато, за да се закрѣпи Стамболовъ, трѣбваше да се свие вратѣтъ на Екзархата. Стамболовъ, за да привие духовенството ни, което бѣше русофилско, рѣши да отпуща суми на Екзархията само тогазъ, когато той ще знае какъ ще бѣдатъ харчени. Тази борба между Екзархията и Стамболова продължава дотогава, докогато Екзархията почна да служи на тукашния режимъ и създаде една аномалия, която донесе сегашния Фирмилиановъ въпросъ. Тя състои въ това, че не се остави въ Македония самъ народѣтъ да изисква съ свои срѣдства владии, както трѣбваше — просто съ стачки: пазарищата се затварятъ, затварятъ митрополията и искатъ владика. Не стана съ тия срѣдства, а народѣтъ трѣбваше да мълчи, обузда се, и Стамболовъ намѣри моментъ да издѣйствува берати. Какъ издѣйствува бератитѣ? Издѣйствува чрѣзъ постѣпки прѣдъ дипломацията, прѣдъ австрийския консулъ, чрѣзъ самата Екзархия, чрѣзъ молба, а не чрѣзъ борба на българското население въ Македония. Ето основната грѣшка. Ако можехме ние чрѣзъ такова изкуство да създаваме владии въ Македония, защо да не ги създаватъ и други държави? (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Вие сигурно отъ Америка идете!)

Слѣдъ това идатъ още по-голѣми прѣстѣпленія, почитаеми г-да народни прѣдставители, ония въ Стоилово врѣме. Когато маситѣ въ Македония се движеха, когато духоветѣ тукъ бѣха наострени, ние въ Гръцко-турската война какво направихме? Успокоихме тукъ македонцитѣ чрѣзъ уговори; тѣй като ни натискаха силитѣ, и ние се задоволихме да искаме владии. Не това народѣтъ искаше, той искаше друго! И слѣдъ туй създадохме търговскитѣ агенти, едничката умна мисль у Стоилова бѣше да накара тия наши търговски агенти да се сблѣска съ налитѣ владии, както е това между грѣцкитѣ агенти въ Македония и грѣцкитѣ владии. Въ какво състои тази борба, оставамъ вие да я изучите, ако се интересувате. Не му е тукъ мѣстото да разпирямъ за тази борба. Но тия отношения въ Македония създадоха отъ една страна едно положение на Екзархията много безизходно. Екзархията трѣбваше да върви по водата на българската държава или, обратно, да диктува на българската държава. Тия роли се размѣняха. А затуй Екзархията ще-неще влизаше въ едно положение на безжизнена пропаганда, отъ която, слѣдъ едно подхлъзване прѣдъ турската власть, рискуваше да се компрометира. Ето защо, въ такова едно положение Екзархията се принуди да се не вслушва въ исканията на народната маса и да се сблѣска съ тѣхъ. Днесъ съществува въ Македония война между населението и владичитѣ, защото населението очакваше отъ владичитѣ не само черковни права, а нѣщо друго! Екзархията искаше да създаде владии, и черкви и училища, като мислѣше, че съ това ще се даде български характеръ на страната, че ще се създаде национално течение. Това бѣше

фалшъ. Ако е въпросътъ за черкви и училища, то турцитѣ и грѣцитѣ ги иматъ повече въ рѣцѣтъ си. Ако ние мислимъ, че съ тия условия ще дадемъ български характеръ на Македония, то е лъжа. Българскиятъ характеръ на Македония създаватъ тия тъмници, пълни съ борци! Между тѣхъ нѣма ни единъ сърбинъ, ни единъ грѣкъ. Поставено населението въ туй положение, не искаше да поддържа Екзархията, а искаше да поддържа своето дѣло, тѣй като самата България бѣше отритнала македонското дѣло. По трима владии сѣ промѣнени досега въ Скопие и Охридъ. Владичитѣ въ Битоля и Струмица не могатъ да съставятъ епархияленъ свѣтъ, защото никой не иска да отиде при тѣхъ. Ето какво очакваше населението въ Македония отъ своитѣ владии: когато Теодосий, Скопскиятъ митрополитъ, отиде въ Скопие, при него се явиха не само българи, но и албанци съ слѣдното наивно изявление: ние се научихме, че тебе те поддържатъ 9 краля: махни юшур! Както видите, г-да народни прѣдставители, думата е за политически и економически отгекчения, а не за черкви, не за съетенъ национализъмъ. Ние сами дадохме претекстъ, ние сами създадохме национална съетностъ, за да търгуваме съ македонското дѣло и македонското положение. Днеска, позволѣте ми да ви кажа, че се съмнѣвамъ дали работата не отива пакъ дотамъ. Ние днесъ съ Фирмилиановото дѣло изкарахме на пазаръ нашата босота въ външната си политика, нашата егоистичностъ въ отношенията ни спрѣмо Македония. Ако не бѣхме постѣпчили така, ако бѣхме оставили на самото македонско население да се отправя въ борба за нуждитѣ си, ние нѣхмѣ да имаме тогава и черкви и други условия въ Македония и не щѣхмѣ да имаме тѣзи условия на мъртвило и на поголовна нелегална борба. Сега нѣма кой да се бори въ Скопие — Синесий има само 60 души партизани . . . (Д. Петковъ: Значи, българи нѣма тамъ.) Има българи, но тѣ не се явяватъ въ митрополията. Тѣ сѣ готови да се борятъ за друго и за туй друго ние трѣбва да държимъ смѣтка. Ако има зло, което може да отчайва борцитѣ, което ще бѣде въ врѣда на българското население въ Македония, и па насъ тукъ, ние ще трѣбва да прѣдваримъ това положение и да ги избавимъ отъ него.

За по-нататѣшнитѣ отношения между населението въ Македония и народното наше дѣло на Екзархията, азъ нѣма да говоря, почитаеми г-да, защото е прието да се мълчи въ тази сфера. При такова положение неестествено, когато българитѣ се борѣха съ българското дѣло въ Македония, много лесно можете да си обясните онова стремление на турското правителство, да дѣли тази сила. Българската сила, като културно обединена, се бори не само за освобождение, а и противъ своитѣ владии. Турцитѣ се принудиха да отидатъ до едно нѣщо, да изучаватъ българския езикъ въ своитѣ училища. Турската власть вижда всичката опасностъ въ българизма и ние не поддържаме тоя

българизмът съ тѣзи сръдства, които дава населението, ние не сме опитили работитѣ къмъ тамъ, където трѣбваше. Които се интересуватъ, би трѣбвало да изучатъ тия въпроси, защото за тѣхъ не се говори.

Вие говорите за сръбската пропаганда. Сръбската пропаганда въ Македония се създаде почти отъ турцитѣ. Сръбскитѣ опити ако не бѣха подкрѣпени отначалото тѣй, както се подкрѣпиха, тѣ не можеха да успѣятъ, защото турското население отначало се потнуса отъ тѣхъ, турското население въ Скопие до недавна е било съ българското. Ако, казвамъ, не бѣше турската властъ, нѣмаше да вирѣе сръбската пропаганда. Тя я подкрѣпи и азъ ще ви разправи какъ я подкрѣпи. Въ Скопие имаше една неразбиваема крѣпостъ, Ципъ. Четири години се води борба, позволѣте да ви кажа, за единъ пиянъ попъ, който се продаде на сърбитѣ. И тамъ запопваха тогава такива, каквито запопватъ въ България. Тия хора дирятъ енория, не намѣрятъ ли, продаватъ се. Четири години се бори народътъ съ това нищожество, защото Хафузъ наша бѣше въ Ципъ и поддържаше противникитѣ български, като викаше хората на истиндаци. Тази борба Ципяне напълно издържаха не по диктовката на нѣкоя пропаганда българска, а лично, защото чувствуваха, че се разяжда цѣлото тѣло. Не се борятъ тѣ да запазятъ своята българщина, а за единъ възможенъ животъ, и тѣ прибѣгнаха до едно страшно сръдство. Самиятъ братъ и самиятъ зетъ на свещеника се отказаха отъ него. Зетъ му напусна жена си, като отъ проклетъ родъ. И сръдъ единъ день, великъ день за българитѣ, какъвто е Св. Кирилъ и Методий, дадоха общъ бой на свещеника и съ общи ругания го принудиха да се отрѣче отъ сръбската пропаганда. Съ такива сръдства избѣже народътъ да се бори сръбцу пропагандата, когато се явява по внушение отъвън. А когато се създава такава борба по дипломатически редъ, когато се изтъква такъвъ въпросъ, какъвто е въпросътъ за Фирмилиана, борбата на македонскитѣ българи вече клони да съзнае онуй именно положение, което създава тия въпроси, каквото е домогването на двѣтѣ държавици — България и Сърбия — да дѣлятъ Македония. Слѣдъ тоя актъ македонцитѣ се явяватъ въ политически сенаратизмъ и спрѣмо насъ, и спрѣмо сърбитѣ. Азъ бихъ разправилъ още нѣколко факти, като за Паланка, Попиноселци до Велесъ и др. мѣста, дѣто населението е съсипано да се бори съ сръбоманството, което се явява за него като една язва. И явява се като язва, защото никой не е подалъ ръка на туй население, за да му помогне въ неговитѣ домогвания. Трѣбва да погледнемъ на въпроса ясно: е ли Фирмилиановиятъ въпросъ начало на дѣление? Е ли тоя начало на дѣление сфери въ Македония? А това е тѣй. Той е начало на дѣление сфери на влияние, начало на дипломатическо раздѣление на Македония. И то не е отъ днесъ, а е дѣло, което се е почнало още отъ

Съединението, което се води при Стамбулския режимъ и дойде дори до днеска. Ние погледнахме на Македония като на земя, която ще завоюваме, и искахме да ѝ кажемъ: „чакай, когато те поднесатъ на табла намъ, тогава ще те вземемъ, а сега мълчи, кротувай“. А да мълчатъ македонцитѣ, това значи да се върнемъ 25 години назадъ и да гледаме нови и нови вериги, роби, които се прапчатъ въ зацданитѣ. Това положение не можеше да се търпи и то е, което трѣбва да ни замисли днесъ. На това положение трѣбва да се спремъ и да се попитаме: като се домогватъ отъвън да ни подведатъ къмъ дѣление сфери на влияние, какво ще бѣде положението на Македония и какъ ние трѣбва да се отнасяме съ него? За туй положение, за дѣление сфери на влияние въ Македония, единъ отъ противникитѣ на каузата днесъ каза: че трѣбва Фирмилиановото дѣло да се обори съ всичкитѣ ни сили; а самото положение ни се обяснява по два начина: първо, че туй дѣло е създадено отъ руситѣ и, второ, че не отъ руситѣ е създадено, а самъ Зиновиевъ лично се е ангажиралъ и тѣй го прави отъ личенъ интересъ. Да поддържаме туй, ще рѣче да не гледаме ясно на фактитѣ. Истината е, г-да, че рускитѣ консули наредъ отатѣкъ Вардаръ поддържатъ сръбската агитация. Защо я поддържатъ? Ето енигмата на г. Такева. Тази енигма той не можеше да я разрѣши и тамъ е смѣшното, че се мѣчимъ да рѣшимъ такава енигма. Ние сме малкъ народъ и да заставаме Русия да отвори картитѣ си, ще рѣче да надуваме овни балонъ, да се впуснемъ въ онай голѣма политика, за което често ни се смѣятъ европейцитѣ и които може да въвлече нашето отечество въ гражданска война, която ще ни разори, като ни отвлече отъ държавностопански грижи. Въ тази външна политика ние ще бждемъ вѣчно изигравани и нека разберемъ, че малкитѣ държавици, а особено ние българитѣ, които сме най-онеправдани, имаме двѣ политики: политиката, която неосрѣдствено диктуватъ нашитѣ интереси и съ която ние трѣбва да оградимъ тия наши интереси, да се застѣпимъ съ всички сили, и друга, която ни се налага отъ външнитѣ велики сили. Великитѣ сили дотолкова, доколкото иматъ интересъ отъ нашето развитие, ще ни помагатъ, а доколкото нѣматъ интересъ отъ нашето развитие, ще ни прѣчатъ. Ние да се мѣтаме, днесъ съ Русия, а утрѣ съ Австрия, ще каже, да играемъ жалка урѣ. Ако Македония ще се раздѣля между Сърбия и България, по-скоро ще бѣде раздѣлена България и Сърбия между други държави. Като е така, защо ние да се не оградимъ и да видимъ, въ какво се състоятъ нашитѣ интереси? Въ това отношение мойтъ другаръ г. Влайковъ ви каза нашето гледище: ние мислимъ, че нашитѣ интереси диктуватъ да искаме балканска конфедерация и, като се стремимъ къмъ този идеалъ, да се грижимъ за упазване нашитѣ интереси. Ще постигнемъ ли това, зависи доколко можемъ да се развиваме самостоятелно, и, обратно,

доколко ще станемъ плничка на други интереси, противъ които не можемъ да се боримъ. Значи, трѣбва ние да разберемъ какви сѫ непосредствено нашитѣ интереси и тукъ, и въ Македония. Тѣзи наши интереси, азъ считамъ, че сѫ културни, а не племенни, не величието на българизма иска българскиятъ народъ, а иска добруване. Досега ние не сме се стремили къмъ това. Само сме надували балона на голѣмото политиканство, което досега ни е отнело палтата, утрѣ ще ни отнесе ризитѣ, а други денъ и цѣлата ни татковина.

Да дойдемъ сега до най-важното, г-да народни прѣдставители. Днешното поведение на правителството по Фирмилиановия въпросъ се нарѣче „прѣдателско“. Да се употребяватъ въ политиката чувствени думи ще каже да не е спокоенъ умѣтъ, ще каже да сѫ висуваме въ фанатизмъ, а фанатизмътъ е опасенъ елементъ въ политиката — той докарва гражданска война. Нека погледнемъ прѣко въ очитѣ на пицата. Правителството въ този въпросъ не би могло да държи друго поведение, освѣнъ туй, което му диктуватъ интереситѣ на управлението днеска. Ако тия интереси на управлението сѫ били такива, щото на правителството е било прѣдиктувано да търгува съ македонския въпросъ, азъ ще го осъдя най-жестоко и ще кажа: че то е прѣдало на страдания Македония; а ако това не е, както тържествено заяви г. Министъръ-Президентътъ отъ масата, че той не може да допусне за никакво българско правителство въобще мисълта за дѣление на сфери въ Македония; ако това е тъй — а пъкъ не може да бъде иначе, защото не може да се лъже, не може да се измами единъ цѣлъ народъ така безнаказано — то ние не можемъ да говоримъ за „прѣдателство“; ще трѣбва да погледнемъ и да видимъ грѣшкитѣ и да ги опрѣдѣлимъ.

Още едно голѣмо зло има. Като се повдигна този въпросъ, повдигна се и единъ старъ въпросъ у насъ. Азъ бѣхъ страшно възмутенъ прѣди два мѣсеца, когато прочетохъ въ в. „България“ една статия, че въ България е могло да има само една грамадна русофилска партия, а една мъничка русофобска. Възмутихъ се, казвамъ, страшно, защото на „България“ не идѣше въ интереса да повдига тая стара лъжа. Да повдигашъ една стара лъжа и да казвашъ, че ние се дѣлимъ на русофили и русофоби, ще каже, да употребявашъ въ политиката понятия чувствени, а то е неполитично. Защото нека не забравяме, че нашиятъ народъ се трѣпѣ и бори съ вѣкове за своята свобода и най-сетнѣ дойде едно измѣнено възстание, което го повали на земята като закланъ трупъ. И ето въ това положение той изведнажъ се види свободенъ. Когато се освободи, той чу, че за тази му свобода сѫ паднали 200.000 души руси. Недѣйите иска народитѣ да разсъждаватъ политично, г-да. Тѣ чувствуватъ и само чувствуватъ. Вие имате тия чувства на народа — какъ смѣете да се обявите за русофоби? Че съ туй вие обявявате този народъ за невѣрѣлъ, за неспособенъ да разпознае съ съдбинитѣ си и сте принудени да го тѣп-

чите! А какъ смѣете да се обявите и за русофили? Вие знаете ли какво правите, г-да? Вие експлоатирате едно чувство въ дѣла, дѣто не може да има чувства. Недѣйите, г-да, експлоатира съ народнитѣ чувства нито за, нито противъ. Тоя народъ заслужа повече уважение и съчувствие; той се мъчи и бунтува и днесъ, прави своитѣ избори не за нашето домогване и хитруване за болшинство, а ги прави само защото дири нѣкакъвъ изходъ за своето несносно положение. Ние би трѣбвало да прѣстанемъ да се дѣлимъ на такива чувствени партии, а трѣбва да диримъ модусъ за съзнание на истинското гражданство у насъ. Вие знаете, че тия, които повдигаха тѣзи въпроси, тѣ най-много ядоса боя отъ тия, които лѣгаха. Тия, които вдигаха сега гюрюттия, тѣ ядоса боя отъ сѣшитѣ, за които вдигаха по-рано гюрюттия. Може би ще бъде сѣщото и занапрѣдъ. Вие недѣйите забравя, че нашитѣ нѣколко думи, изказани отъ другари Влайковъ и подети отъ болшинството съ одобрение, се нарѣкоха отъ нѣкои вѣстници прѣдателство. В. „Новъ Вѣкъ“ казва: „Събранието, въ което намиратъ одобрение такива идиотства, не може да прѣдставлява единъ народъ съ бѣдѣще; то е ирония на народния суверенитетъ, затова трѣбва по-скоро да се разгони, както Куриловскиятъ дѣдо попъ разгони дечурлигата, които несъзнателно осмиваха тайнството на бракосъчетанието“.

Д. Петковъ: Съвършено вѣрно! Най-напрѣдъ за такива оттукъ право въ болницата!

А. Страшимировъ: За тебе право на министерското крѣсло за да подновишъ гърбача. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и крайната лѣвица.)

Д. Петковъ: Пакъ тебе ще бия!

А. Страшимировъ: Азъ съмъ Ви казвалъ и другъ пѣтъ, че вие като Хамовото сѣме ще се попилѣте и ще остане само грозното ви име за да плашатъ съ него майкитѣ немирнитѣ си дѣца. (Ржкоплѣскане.)

Д. Петковъ: Азъ Ви прѣпюржчвамъ да отидете въ театра да прѣдставлявате. Говеда съ говеда!

А. Страшимировъ: Кога е за ругане, азъ пѣма да Ви направя тая честь.

Д. Петковъ: Азъ като Васъ дечурлига съмъ видѣлъ много!

А. Страшимировъ: А азъ съмъ видѣлъ като Васъ стари злодѣи.

Почитаеми г-да, последната ми дума. Азъ ще спра, защото и тѣй чувствуваме, че ние съ нашитѣ разточени рѣчи по отговора на тронното слово отидохме дотамъ, дѣто скоро ще се почувствуваме да сме на границата почти на нахърненне достойнството на парламентаризма. (Обаждатъ се отъ

дѣсницата: Вѣрно!) Затова свършвамъ съ последна молба. Нека да изучимъ добръ това, което тукъ се говори, и да не ходимъ навънъ; нека прѣдѣлимъ това, което става тукъ. Азъ ще обърна вниманието на г. Министра на Вѣтрѣшнитѣ Работи върху слѣдующето. Положително знамъ, че на българско-турската граница има вѣржени хора. Този бѣсъ патриотически, който се повдига, е обхваналъ и долнитѣ членове на управлението, макаръ централната власт и да не иска това. А отъ това може да имаме скандали на границата, които ще покажатъ още веднажъ, че правителствата ни сж безсилни, и ще дадатъ право на оная реакция, която винаги дебне нашата разнебитеностъ, отъ една страна, и отъ друга страна се сили да покаже, че ни прѣчи да не вѣдимъ на отечеството. Въ името на това нека уважаваме повече исканията на народа. Тукъ засѣдаватъ 15 души земледѣлци и толкова души въ крайната лѣвица. Отчаянието на масата ги е докарало тукъ. Нека уважаваме тая маса и нека не експлоатираме съ заветнитѣ ѝ чувства. Тя заслужа цо-голѣмо уважение, защото тя има едни кървави дни като Батакъ и Перушица, но има и такива свѣтли дати като Шипка. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата.)

Д. Тончевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Моля вниманието ви само за нѣколко минути. Азъ поискахъ думата подъ влиянието на едно силно вълнение, което ми произведе лавоническиятъ отговоръ на г. Министъръ-Президента; поискахъ думата, защото ми се стори, че този отговоръ измѣни естеството на прѣдмета на интерпелацията; поискахъ я, защото този отговоръ като че искаше да отнеме нѣщо отъ онѣзи законоположения, които ще посоча като такива, върху които правителството би могло да основе едно свое застъпничество по въпроса; поискахъ я, защото не бѣше възможно да се мълчи при този отговоръ, който почитаемииятъ г. Министъръ-Президентъ даде на нашия почтенъ колега г. Д-ръ Геннадиевъ.

И наистина, г-да народни прѣдставители, прѣдметътъ на интерпелацията е единъ въпросъ на деня; нѣщо повече: той е единъ въпросъ на минутата; а пъкъ отговорътъ, който ни даде г. Министъръ-Прѣдседателъ, е неясенъ, неточенъ и противорѣчущъ съ развившиятъ се по него събития. Какъвъ е отговорътъ на г. Министъръ-Президента? Той се състои отъ двѣ части. Първата частъ е, че г. Министъръ-Президентътъ е изпълнилъ, като глава на правителството и като титуляренъ министъръ на Вѣроизповѣданията, своята обязаность, осуетяване ржкополагането на Фирмилиана. Послѣ, когато даваше обяснения по рѣчитѣ на нѣкои прѣдставители, ако и кратко, каза изрично слѣдующето: „азъ, като министъръ на България, не мога да слѣдвамъ съ вѣтитѣ на г. Геннадиева и да се застъпвамъ по неговия начинъ за интереситѣ на нашитѣ сънародници, находящи се вънъ отъ държавата; когато въпросътъ се развива вънъ отъ нейнитѣ прѣдѣли,

когато този въпросъ се разиграва тамъ... (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Това не казахъ!) Моля ви се. Азъ разбрахъ думитѣ на г. Президентъ-Министра, когато говорѣше за значението на интерпелацията, въ тази смисълъ, че правителството счита, че има само едно естествено или едно морално право, за да се застъпи за интереситѣ на нашитѣ сънародници по единъ въпросъ, който се разиграва вънъ отъ прѣдѣлитѣ на Княжеството, и че то, правителството, нѣма законно право и основание да се застъпва,

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ казвамъ, че единъ български министъръ най-добъръ е да не говори на какво ще се основава, за да направи своя дългъ. Това ви казвамъ азъ и вие трѣбва да го разберѣте.

Д. Тончевъ: Може би азъ да не съмъ схваналъ точно думитѣ на г. Президентъ-Министра, но схванахъ истинската смисълъ, която бѣше, че правителството смята, че нѣма законно право, че то има само едно морално право да се застъпва за своитѣ сънародници по въпроса за духовното единство на българския народъ. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ сега Ви поправамъ. Вие вѣроятно не искате да чуете. Говорѣте.) Сжщитѣ думи чухъ и отъ Дѣда Цанковъ, който бѣше тукъ и който се отказа да говори само затуй, защото билъ спорѣлъ съ нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители — адвокати и тѣ не пѣли да се съгласятъ съ него. Но, г-да народни прѣдставители, азъ приемамъ поправката, която ми прави г. Президентъ-Министра. При сѣ това, понеже има едно мнѣние, което се изказваше вънъ, което се излага и тукъ, и което има голѣмо значение за разрѣшението на въпроса, азъ именно на него ще се спра, защото, ако правителството има, по международнитѣ трактати, по законитѣ на България, право да се застъпва за единството, за цѣлостта на българската църква, неговитѣ мѣрки по застъпничеството ще бждатъ и енергически, и законни, и основателни, и такива, които трѣбва да се слушатъ. А ако е право мнѣнието, че българското правителство, българскиятъ народъ въ Княжеството нѣма друго право да се застъпва за духовното единство на своитѣ сънародници, освѣнъ едно морално право, както казва г. Цанковъ, тогава не ще съмнѣние, че мѣрките ще бждатъ по-слаби и застъпничеството не ще бжде отъ такава една ефикасность. Тѣзи сж двѣтѣ различни положения, при които правителството може да бжде по-енергическо и по-силно или по-смирено и по-слабо.

Какво е, г-да народни прѣдставители, правото на българското правителство да се застъпва за единството, за цѣлостта на българската църква или, още по-силно да кажемъ, и за цѣлостта на българския народъ, както на този, който се намира въ прѣдѣлитѣ на Княжеството, така и на онзи, който се намира вънъ отъ тѣзи прѣдѣли: дали то

е само морално или е законно? Азъ твърдя, че и по международнитѣ договори, и по нашия основенъ законъ това право е законно.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Тамъ сте въ ролята си. Говорѣте така, но не да полемизирате съ мене; мене оставѣте да мълча, а вие говорѣте.

Д. Тончевъ: (Продължава.) Азъ даже ходихъ да правя сравки въ стенограмитѣ, за да не бѣда погрѣшенъ въ това отношение, дотолкова бѣхъ внимателенъ и деликатенъ. На въпроса, нѣма освѣтъ да се спрежъ върху текста на чл. 4 отъ берлинския договоръ; като говори за установяване на Българското Княжество, казва, че едно събрание отъ първенцитѣ въ България ще се свика и ще изработи въ Търново основния законъ на това Княжество. Въ силата на Берлинския договоръ тѣзи първенци, тѣзи нотабили сж се събрали въ Търново и сж изработили българската конституция. Тя е подписана въ оригинала си отъ прѣдставителитѣ на великитѣ сили, въ това число и отъ прѣдставители на Негово Величество Султанътъ. Значи, българската конституция произхожда отъ единъ международенъ договоръ, отъ Берлинския договоръ, и, като подписана отъ прѣдставителитѣ на великитѣ сили, всичко онова, което е дадено въ нея като право, като привилегия на българското правителство, да се застъпва за българитѣ, кждѣ и да се намиратъ тѣ, е право, припознато отъ единъ международенъ договоръ. Да видимъ сега нашата конституция, като произхожда отъ Берлинския договоръ, запазила ли е въ нѣкой свой отдѣлъ, въ нѣкое кѹше, за българското правителство, за Българското Народно Събрание, нѣкои права да се застъпва за цѣлюкѹността на българската черква? Да! Чл. 39 отъ конституцията прѣдвижда изрично случая, който ни занимава днесъ. Той казва слѣдующето: (Чете.) „Българското Княжество отъ църковна страна, като съставлява една нераздѣлна частъ отъ българската църковна областъ, подчинява се на Св. Синодъ — върховната духовна властъ на българската черква, дѣто и да се намира тая властъ“. Значи, чл. 39 отъ българската конституция прѣдвижда една обща българска църковна властъ; прѣдвижда и друга църковна властъ въ Княжеството. Българското Княжество е само частъ отъ тази обща църковна областъ. Българското Княжество отъ църковна страна се сношава съ общо българската църковна властъ, кждѣто и да се намира тя. Значи, тя може да се намира и простира и вънъ отъ прѣдѣлитѣ на Българското Княжество. Съ други думи още казано, това значи, че европейскитѣ сили, когато сж подписали Берлинския договоръ и българската конституция, сж признали, че българскиятъ народъ, по отношение на вѣрата си, по отношение на нейното единство и цѣлостъ, е единъ както по съвокупността си, която е тукъ

въ прѣдѣлитѣ на политическата единица, Българското Княжество, тѣй сжщо и по оная съвокупностъ, която се намира въ нѣ отъ прѣдѣлитѣ на Княжеството. Това сж признали европейскитѣ сили чрезъ създаването и санкционирането на българската конституция. Ако, г-да народни прѣдставители, единъ международенъ трактатъ и конституцията, основана на тоя трактатъ, даватъ право на българския народъ, който се намира въ прѣдѣлитѣ на Българското Княжество, да се счита единъ, съединенъ и нераздѣленъ отъ своитѣ сънародници, които се намиратъ вънъ отъ прѣдѣлитѣ на Княжеството, то, който се опита да направи покушение противъ това единство, да посѣгне върху него, той посѣга върху правата, които ни сж дадени отъ международнитѣ трактати и по основния ни законъ. Ето, г-да народни прѣдставители, споредъ мене, законнитѣ наши основания и законнитѣ права, на които като се основаваме, можемъ да оправдаемъ застъпничеството си по въпроса за нерожкополагането на Фирмилиана. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че нашето положение, положението на българския народъ, въ лицето на неговото пародно прѣдставителство, ще бѣде различно, ако можеше да ни се възрази, че при застъпничеството по Фирмилиановия въпросъ, правителството дѣйствува само на основание на едно морално право, на едно естествено право. (Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Никой не е казалъ това нѣщо, г-нъ Тончевъ!) Не Ви обвинявамъ, г-нъ министре, че сте казали това; азъ искамъ да кажа, въобще, какво би било положението ни въ една хипотеза и какво би било то въ друга хипотеза; не казвамъ, че българското правителство е казало тѣй, или иначе, азъ искамъ да кажа само, колко би било силно българското правителство и българското прѣдставителство, ако се основаваха на Берлинския договоръ, на конституцията и най-послѣ на фермана отъ 8 Зилихидже 1286 г. (Т. Бурмовъ: Подписитѣ на делегатитѣ въ нашата конституция нѣматъ онова значение, което имъ даватъ!) Азъ казвамъ, че понеже конституцията говори за единството на вѣрата ни, и понеже тя е санкционирана отъ великитѣ сили, то всичко онова, което ти говори по материята, е прието напълно отъ силитѣ. (Т. Бурмовъ: Подписитѣ на делегатитѣ нѣматъ това значение, а само че конституцията е на българския народъ! Повече нищо.) Не! Конституцията е ратифицирана отъ великитѣ сили, чрезъ подписването ѝ отъ тѣхнитѣ прѣдставители. Ратификацията нѣма значение само за българския народъ; тя има още по-голѣмо значение и задължителностъ за тѣзи, които сж ратифицирали — силитѣ. Тя има значение да може да се противопостави, когато нѣкол сила — напр. Турция — поиска да наруши даденитѣ намъ по нея права и привилегии спрѣмо нашитѣ сънародници вънъ отъ Княжеството. Ето защо, казвамъ, че конституцията, като е подписана и ратифицирана отъ великитѣ сили, не може да бѣде

нарушена отъ тѣхъ въ смисълъ да ни отказватъ правото на застъпничество. (Т. Бурмовъ: Турцитѣ още тогазъ протестираха противъ този членъ.) Помолѣте г. прѣдседателя на Народното Събрание да Ви покаже оригинала на българската конституция и ще видите подписитѣ на прѣдставителитѣ на великитѣ сили. (Т. Бурмовъ: Подписитѣ такова значение нѣматъ!) Тамъ има и подписътъ на прѣдставителя на Негово Императорско Величество Султанътъ! Кой е той, г. Каравеловъ може да помни името, защото той бѣше прѣдставителъ въ Учредителното Събрание. (П. Каравеловъ: Абро Ефенди бѣше.) Слѣдователно, ако подписътъ на Абро Ефенди, прѣдставителъ на Султана, стои въ оригинала на конституцията, не може, г-нъ Бурмовъ, той сж-ниятъ Султанъ да дойде да отрича подписа на своя прѣдставителъ и неговата задължителностъ. (П. Каравеловъ: И комисаръ императорски бѣше, а не агентъ.) Толкозъ по-добръ, и толкозъ по-силенъ е мойтъ аргументъ за силата на ратификацията. (Г-нъ Т. Бурмовъ възражава нѣщо. — Д. Петковъ: Ве джанжмъ, що отказвате правата на българитѣ? Какви сте такива старци! Българи сме, трѣбва да се грижимъ за интереситѣ си!) Никакъ не трѣбва да ни смуцава обстоятелството, което изтъква г. Бурмовъ, обстоятелството, че турското правителство отричало задължителността за него на чл. 39 отъ конституцията. Ако станѣше такова отричане отъ страна на Турция, вѣрвамъ, че нашето правителство, което и да е то, ще има съобразителността и куража да противопостави подписа на султанския комисаръ Абро Ефенди и съ това да се свърши работата и отричането. Вие знаете, че Турция търси и най-малкия случай за да запази своя сюзеренитетъ, по Берлинския договоръ, надъ България. Вие знаете, че когато се случи да се приематъ нашитѣ агенти официално отъ нѣкое чуждо правителство, Портата прави истории за да не се приематъ съ надлежащитѣ почести. Когато се касае да се прѣдставляватъ нашитѣ пратеници официално въ нѣкои засѣдания на нѣкоя конференция, Турция заявява, че, понеже ни е сюзерентъ, не може да се явява български прѣдставителъ. Вие помните, че на конференцията въ Хага нашиятъ прѣдставителъ, г. Станчевъ, трѣбваше да стои до опашката на прѣдставителя на Турция. Искамъ да кажа, че когато се прѣдстави случай да защити Турция сюзеренитета си, прави всички за това усилия. Ако Турция, заедно съ всички държави, ни е дала право, по Берлинския договоръ и конституцията, да се мѣсимъ по чисто черковни въпроси на македонцитѣ българи, то защо да не можемъ да отстоимъ правата на послѣднитѣ? Тя, разбира се, може да има интересъ, може да има причини, които да я каратъ да иска да оборва дадената на България привилегия по текста на чл. 39; мигаръ ние трѣбва да приемемъ нейното възражение за свето, за истинско, за основателно? Наопаки, ние трѣбва да употрѣбимъ всичко, за да можемъ да го отблъснемъ.

Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Даневъ, Министъръ-Прѣдседателътъ, вчера, като говорѣше, да се разисква ли много този въпросъ или не, направи друга една бѣлѣжка, че ще бѣде добръ да се разисква днесъ само до 5 часътъ, за да се подкачатъ пакъ разискванията по отговора на тронното слово. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че рѣшението на почитаемото Народно Събрание, щото разискванията по интерпелацията да прѣредятъ отговора на тронното слово е едно доказателство, че то придава на този въпросъ особено и бързо значение. Съ това не искамъ да прѣдупрѣждавамъ, че ще говоря много, но искамъ само да кажа, че когато е такъвъ важенъ занимающиятъ ни въпросъ, нѣма защо да ограничаваме разискванията до опрѣдѣлени часове. Отговорътъ на тронното слово, по своето естество, е единъ обикновенъ конституционенъ актъ, съ който се занимаваме, ако не два пѣти, то поне веднажъ всѣка една година; тамъ говоримъ много! Но ще ни се прѣдстави ли другъ пѣтъ такъвъ важенъ въпросъ, какъвто е двенниятъ, та да измѣрваме дебатитѣ по него съ часове? Тази бѣлѣжка прави въ срѣдата на рѣчта си, защото може да има още нѣкои лица да говорятъ подиръ мене, а пъкъ азъ си спомнихъ за забѣлѣжката на г. Министъръ-Прѣдседателътъ, която моля да не се приема въ дѣйствиѣ. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Говорѣте, говорѣте!)

Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Министърътъ, по нѣкои съображения, на основание чл. 92 отъ конституцията, казва, че не може да съобщи мѣр-китѣ, постѣпкитѣ, които сж вземени отъ страна на правителството по занимающия ни въпросъ; той само ни съобщи, че правителството било изгълнило своя дългъ по него. Никакъ не се съмнявамъ въ патриотизма на г. министра Даневъ и колегитѣ му, нито съмъ ималъ намѣрение нѣкога да го оспорвамъ. Такова намѣрение е било далечъ отъ мене, защото вѣрвамъ, че нѣма българинъ, който да оиде противъ духовното единство на българитѣ. Работата е само въ това: единъ министъръ, като извърши едно нѣщо, мисли, че е достатъчно и че съ него е изгълнилъ вече дълга си, а пъкъ други могатъ да сж свършено на противното мнѣние, като намиратъ, че направеното е недостатъчно. Понеже г. министърътъ не ни съобщи какво е направено, ние се намираме въ областта на догаткитѣ. А пъкъ тѣ сж толкозъ лесни, щото, както забѣлѣжи и г. Петковъ, въпросътъ е вече разискванъ и се знае какво е могло да стане, или какво е извършено по този въпросъ. Постѣпкитѣ, които г. Министъръ-Прѣдседателътъ и Министърътъ на Външнитѣ Работи е могълъ да направи, сж могли да бѣдатъ направени на двѣ мѣста. Г-нъ министърътъ каза, че сж направени прѣдъ когото трѣбва; тѣзи „когото трѣбва“ могатъ да бѣдатъ двѣ мѣста: постѣпки, направени прѣдъ турското правителство, и постѣпки, направени прѣдъ руското правителство. Тѣзи сж двѣтѣ мѣста, прѣдъ които е могло и е трѣбвало

да се дѣйствува. Какво именно е направило нашето правителство прѣдъ турското или прѣдъ руското? По този въпросъ ние абсолютно нищо не знаемъ. Азъ, г-да прѣдставители, ще изкажа двѣ хипотези и за прѣдъ двѣтѣ мѣста, като изкажа своитѣ догадки възгледи, като какво е направило правителството и достатъчно ли е то. Ще хвана най-напрѣдъ отъ самото естествено мѣсто, дѣто трѣбваше да се направятъ най-напрѣдъ постѣпките — турското правителство. Г-нъ Министъръ-Прѣдседателятъ имѣ добрината да ме поправи, че той не е казалъ и не е мислилъ, че имаме само едно морално или естествено право да се застъпваме, но наопаки, но че правителството се било застъпило на основание трактатитѣ — нѣмамъ нищо противъ поправката; всички ще се радваме, че българското правителство е изпѣлило своя въ това отношение дългъ. Какъвъ ще бѣде резултатътъ отъ тѣзи постѣпки прѣдъ турското правителство, основани, както казахъ, на международния договоръ, на конституцията, на фермана, — ще ни покаже бѣдникъто. Сега другиятъ въпросъ: какво е направилъ г. Министъръ-Прѣдседателятъ прѣдъ руското правителство, което тѣй сѣщо, чрезъ своя въ Цариградъ посланикъ г. Зинovieвъ — не скрито, но явно, за това имаше официални депеши — е повдигнало тоя въпросъ и настоятелно е изисквало отъ Портата да се рѣкоположи Фирмилиантъ? Прѣди да пристѣпимъ къмъ догаднитѣ, каквито биха могли да се прѣдставятъ за това, като какво е могълъ да направи г. Даневъ прѣдъ руското правителство, нека отбѣлжимъ единъ характеренъ фактъ, който трѣбва да се не пропусне отъ никого. Руското правителство повдигна въпроса за рѣкополагането на Фирмилиана въ послѣдне врѣме, именно въ момента, когато г. Министъръ-Прѣдседателятъ бѣше на свидѣние съ руския министъръ на външнитѣ работи, графъ Ламедорфъ. Защо се е повдигналъ тоя въпросъ именно въ този моментъ, тогава, когато българскиятъ президентъ-министъръ се е намиралъ въ руската столица? Азъ си го обяснявамъ, г-да народни прѣдставители, само съ слѣдующето съображение. Руското правителство е искало да се повдигне тоя въпросъ именно когато българския министъръ-прѣдседателятъ е билъ въ Петербургъ, за да може да сполучи двѣ работи: или да застави българския министъръ да говори и да говори по такъвъ начинъ, щото да накара руското правителство да се откаже отъ своитѣ възгледи по въпроса, или да получи неговото съгласие изрично или мълчеливо за рѣкополагането на Фирмилиана. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Тончевъ, онзи денъ чухте туку единъ документъ, който излѣзе отъ тази страна, и говори съвсѣмъ противното.) Не съмъ съгласенъ съ този документъ. И ще Ви кажа, г-нъ министре, защо не съмъ съгласенъ съ него. (Г-нъ Министъръ-Прѣдседателятъ напуца залата.) Толкозъ по-злѣ, че г. министърътъ бѣга! — Това показва, въ всѣки случай, че той не е правъ... (Д. Петковъ: Че той е гузенъ! —

Министъръ М. Сарафовъ: Има министри, които да Ви слушатъ.) Прѣжжванията не ме смущаватъ; тѣ само показватъ, че говореното отъ мене е една горчива истина, която неприятно и мъчно се слуша... (Отъ дѣсницата: А а а!)

Повтарямъ, че руското правителство можеше да повдигне тогава въпроса съ тия двѣ цѣли: или да застави г. Министъръ-Прѣдседателя да говори и да прѣдстави аргументи противъ рѣкополагането на Фирмилиана, или да получи неговото съгласие въ мълчелива или въ изрична форма. Защо се разсърди г. министърътъ? Защото не можѣ да обори и отблъсне умозаключението ми само съ съобщението на единъ документъ, който се чете отъ г. Владимира Димитровъ. Онзи документъ, г-да народни прѣдставители, може да има значение за подкрѣпване на онѣзи доказателства, които привеждаше самъ г. Владимиръ Димитровъ; но той не можеше да има абсолютно никаква стойностъ и сила, за да обори моитѣ аргументи, които се основаватъ на други факти. Ето защо азъ мисля, че моитѣ рѣчи, по форма, не даде основания и причини на г. Министъръ-Прѣдседателятъ да се сѣрди. Каква именно цѣль е гонило руското правителство да постигне съ повдигане въпроса въ момента на прѣбиванieto на г. министра въ Петербургъ, за мене е безразлично. Ние ще трѣбва да попитаме: какво е направилъ българския президентъ-министъръ, когато се възбужда въ неговото присѣствие въ Петербургъ отъ руското правителство този въпросъ? Или е говорилъ, или е мълчалъ. Ако е мълчалъ, той е далъ мълчаливо съгласие, а това е печално; а ако пъкъ е говорилъ, съжалявамъ, че неговитѣ аргументи не сѣ били отъ такава сила и отъ такава енергия, за да могатъ да убѣдятъ руското правителство да се откаже отъ своето рѣшение, да настоява за рѣкополагането на Фирмилиана. Резултатътъ, прочее, е единъ и сѣщи — печаленъ.

Г-да народни прѣдставители! Забѣлѣзвамъ, че по този въпросъ народното прѣдставителство и ораторитѣ не могатъ да спазятъ онова обикновено спокойствие и атмосфера, които обикновено сѣ присѣщи на нашитѣ мирни засѣдания; че всички излизаме изъ орбитата на желаното спокойствие; но то се обяснява съ естеството на самия прѣдметъ и то не може, освѣнъ да ни внуши върховно вълнение. Азъ го разбирамъ твърдѣ добрѣ, но работата е, че едната страна се вълнува въ една смисълъ, противната — въ друга смисълъ. Доказателство за това служатъ прѣжжванията, които не се оправдаватъ нито отъ формата на моята рѣчь, нито отъ нейното съдържание.

Г-да народни прѣдставители! Явява се друго обстоятелство, за което се улавя даже правителството, за да оправдае дѣйствието си; то казва: даже въ Народното Сѣбрание има мнѣния, каквото е мнѣнието на г. Вайкова или же на г. Страшимирова — или и опова на г. Ризова, изказано по вѣсницитѣ — че Фирмилиановиятъ въпросъ не заслужава вниманието на българското правителство, нито на Бъл-

гарското Народно Събрание. Тази последна аргументация правителството развива въ официоза си. Да се разумѣемъ. Тукъ имаме оптическа илюзия, която ни лъже и по която се лъжемъ. Азъ мисля, че всичкитъ народни прѣдставители, както лѣвницата, въ групата на почитаемитъ г. г. социалисти или на г. г. демократитъ, които проповѣдваха други мѣрки, така и ние, по-смирениитъ и по-назадничавитъ елементи (Г. Кърджиевъ: Не сме!) — ако можемъ да се изразимъ така за приятностъ на социалиститъ — гонимъ една и съща конечна цѣль: да се не поклатватъ въобще правдинитъ на българитъ, кѣдѣто и да сѣ тѣ, или ако такива нѣматъ, да имъ се дадатъ. Това е конечната цѣль и на едната, и на другата страна. Разликата, разногласието между насъ е само въ срѣдствата. Разпалениитъ и буйнитъ казватъ: българскиятъ народъ, българската народностъ въ Македония нѣма нужда отъ единъ Синесий; тя има нужда отъ политически правдини, които ще обематъ въ себе си гаранции и за духовнитъ правдини, и за духовната свобода, и че такива правдини нѣма да се добиятъ безъ Фирмилиана и съ Синесия, а ще се добиятъ съ революционни срѣдства. (Д. Петковъ: Ама оттукъ да се седи.)

Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ убѣденъ, че ако бихме помолили всички тѣзи буйни оратори, като г. Владимиръ Димитровъ и г. Страшимировъ или другитъ, които поддържаха тѣхното мнѣние, да ни казватъ какво биха прѣдпочели тѣ, ако се увѣриха, че прѣдлаганитъ или начѣртанитъ отъ тѣхъ революционни срѣдства нѣма да се осъществитъ, нѣма да могатъ да се реализиратъ, наопаки съ тѣхъ българската народностъ въ Македония би ритнала назадъ още съ сто години, какво бихте сторили? Тѣ всички безъ изключение цѣха да кажатъ: „ако срѣдствата, които ние проповѣдваме, нѣма да помогнатъ, ако тѣ, наопаки, ще направятъ, щото българската кауза въ Македония да ритне 100 години назадъ, ние приемаме нашитъ, мирнитъ, културнитъ срѣдства“. Вие виждате, г-да народни прѣдставители, че споредъ моето мнѣние тукъ има едно недоразумѣние. Обръща се внимание на срѣдствата, безъ да се гледа на цѣльта. Повтарямъ: за конечната цѣль нѣма разногласие между насъ; въпросътъ е само за срѣдствата. Има разни хора съ разни складове на мислене, съ разни системи за прилагане и постигане известна цѣль; всѣки поддържа своето. Но можемъ съ голѣмо удоволствие, съ голѣма радостъ да констатираме, че болшинството отъ Народното Събрание, безъ разлика дали то е отъ правителствена страна, или отъ опозиционна страна, е на мнѣние, че ние трѣбва по единъ миренъ и законенъ пѣтъ да се застъпимъ за нашето църковно, духовно единство, за духовната свобода на нашитъ сънародници въ Македония. Мнѣнието, което се изказа отъ почитаемитъ г. г. социалисти и социалъ-демократи, е мнѣние изолирано, което не може да се приеме. И азъ вѣрвамъ, г-да народни прѣдставители, че

всѣки единъ би приелъ по-правия възгледъ, който изказахъ, защото той прѣдставлява сигурното, защото той прѣдставлява това придобито право. И наистина, по-добръ е да държимъ единъ синигеръ въ ржката, отколкото да гонимъ църкела въ небето; синигерътъ ти е въ ржката, а църкелътъ може да не ударишъ, колкото добръ стрѣлецъ и да си.

Г-да народни прѣдставители! Имамъ нѣколко съображения, по които и азъ прѣдупрѣдихъ почитаемото правителство, че нѣма да се ржководя нито отъ страсти, нито отъ желание да го бламирамъ. (Д. Цанковъ: Да не изопачавамъ истината.) Съжалявамъ, че не бѣхте тукъ, понеже спорътъ бѣше, може да се каже, между мене и васъ. Говорихъ, дали правителството има законно право и законни основания, за да се противи на ржкополагането на Фирмилиана, или то има само едно морално право, и доказахъ, че правото на българското правителство въ това отношение се основава на международнитъ трактати.

За насъ главно трѣбва да важи едно нѣщо, г-да народни прѣдставители, въ всичкитъ тѣзи дебати — практическитъ резултати отъ ржкополагането на Фирмилиана, както отъ точка зрѣние на духовната свобода на българския народъ, така и отъ точка зрѣние на политическата му свобода. Ако се ржкоположи Фирмилианъ за митрополитъ на Скопско, по искането на сърбитъ, съ съдѣйствието на руското правителство и съ съгласието на султана, то ще изгѣзе безспорно единъ отъ двата факта: или че досега, въ силата на фермана, както Русия, тѣй сѣщо и всички заинтересовани велики сили сѣ считали и считатъ, че въ Скопско болшинството на населението е български елементъ, а отсега нататкъ, слѣдъ като се ржкоположи Фирмилианъ, тия сѣщитъ сили ще иматъ едно доказателство, че Султанътъ и руското правителство сѣ измѣнили своя възгледъ, т. е. че не е вѣрно това, което е казано въ фермана, че болшинството отъ населението тамъ е сръбско, и че защото това е така, трѣбва да му се даде сръбски митрополитъ. Или че всички, въ това число и Русия, признаватъ, че въ Скопско болшинството е българско, но по тия или ония съображения тя, Русия, иска да облагодѣтельствува сърбитъ въ нашъ ущърбъ, като направи да имъ се даде митрополитъ. Което отъ дѣйтъ и да вземете, не е добръ за насъ. Било че руското правителство погрѣшно се е убѣдило, че въ Скопско болшинството е сръбско, — това е печално нѣщо за насъ, защото не отговаря на дѣйствителността; било че то, като признава, че тамъ болшинството е българско и затова би трѣбвало да има български митрополитъ, по висши свои съображения отива да удовлетворява сърбитъ въ нашъ ущърбъ. (С. Савовъ: Нѣма ли тамъ български митрополитъ? Фирмилианъ замѣстникъ на българския митрополитъ ли е, или на гръцкия?) Виждамъ, г-да народни прѣдставители, че между васъ има и толкозъ прѣдубѣдени, които казватъ: „недѣй говори, недѣй си хаби думитъ, защото нѣма

кой да те слуша!“ (Нѣкой отъ прѣдставители: Напримѣръ кой?) Чувамъ такъвъ гласъ, но въ всѣки случай той нѣма да повлияе върху рѣшението ми да се изкажа. Ако нѣкои народни прѣдставители, които принадлежатъ къмъ болшинството на почитаемото правителство, нѣматъ интересъ да ме слушатъ, азъ мога да направя абстракция отъ тѣхнитѣ личности и да говоря за другитѣ, а тѣй сжщо и за българския народъ. Разбирамъ, г-да народни прѣдставители, че „за да не си разваляме приятелството съ Русия, съ нашата Освободителка, за да не си изгаряме мостовѣтъ съ нея“, както пише официозътъ, бихме могли да се рѣшимъ на нѣкаква жертва. Но когато жертвата отиде до една ампутация, до едно отрѣзване на единъ членъ отъ организма на българския народъ, тогава всѣки трѣбва да се стрѣсне. Ако България и Сърбия за Русия сж двѣ еднакви дѣца, не трѣбва ли поне да имаме толкова чувствителностъ и да ѝ напомнимъ, че не трѣбва да рѣже отъ тѣлото на едното дѣте и да прилѣпва на тѣлото на другото? Не трѣбва ли да покажемъ да разбере на този, който извършва тази духовно-политическа ампутация надъ нашето тѣло, че ние чувствуваме, че не сме отъ безчувствена материя? Ето кои сж моитѣ съображения, които ме каратъ да мисля, че жертвата, която се иска отъ насъ, въ този случай, е твърдѣ голѣма. Като я чувствуваме, трѣбва да кажемъ тамъ, дѣто трѣбва, че тя е смъртоносна за организма на българския народъ.

Г-да народни прѣдставители! Бѣше въпросъ, както отъ г. Петкова, тѣй сжщо и отъ други, дали да се приеме прѣдложението на г. Министъръ-Прѣдседателя да се мине чисто и просто на дневенъ редъ, или да се вземе единъ мотивиранъ дневенъ редъ, въ който да нѣма нито сѣнка отъ желание за да се бламира правителството. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ казаното отъ г. Петкова: никой отъ насъ, по този въпросъ, нѣма желание, нѣма намѣрение да бламира почитаемото правителство, но, наопаки, всички трѣбва да се проникнемъ отъ мисълта, че, ако има въпросъ, въ който еднородно трѣбва да подкрѣпимъ правителството, безразлично отъ кои лица се състои то, той е тоя, който ни занимава. Но, г-да народни прѣдставители, да се приеме да минемъ на дневния редъ чисто и просто, тѣй както искаше г. Министъръ-Прѣдседателятъ, то би значило да кажемъ, че не се интересуваме отъ цѣлостта на българската църковна областъ и че не си упражняваме правото да ѝ защитимъ. Азъ напълно се присъединявамъ къмъ мнѣнието на г. Петкова. Нека самото правителство измисли една редакция за мотивиранъ дневенъ редъ, който да се приеме отъ Народното Събрание; той ще даде сила и мощъ и, като се основава на него, на законно основание да изчерпи всички крайни срѣдства за нержкополагането на Фермилиана.

Сжщо мисля, г-да народни прѣдставители, че, ако не бихме направили това, щѣхме да отидемъ

и противъ желанието, и противъ въодушевлението, и противъ мисълта на българския народъ и на неговия Князь, който прѣди нѣколко дни даде на Негово Блаженство единъ рескриптъ. Българскиятъ князь въ своя рескриптъ, като най-голѣма заслуга на Негово Блаженство, възвежда неговата постоянна борба за запазване единството и цѣлостта на българската църква. Ето защо, казвамъ, ако бихме приели мотивиранъ дневенъ редъ, въ който да нѣма нито по съдържание, нито по форма бламиране на правителството, то чрѣзъ него бихме взели таква рѣшение, което ще даде сила и мощъ на правителството да изкара докрай защитата. Нека, г-да народни прѣдставители, една мѣлния отъ патриотизмъ проникне въ нашитѣ умове, нека тази свѣткавица отъ вдъхновенъ патриотизмъ ни накара да забравимъ всички амбиции и да запазимъ само оная, която ще ни даде възможностъ да останемъ вѣрни на своя мандатъ, като ни кара да считаме интереситѣ на нашитѣ сънародници, къдѣто и да сж, като законъ и честъ на нашия животъ. Само проникнати отъ такъвъ патриотизмъ, ще можемъ да помогнемъ на почитаемото правителство и на самото дѣло. Правителството, г-да народни прѣдставители, по разни тактически съображения, понѣкога може да не направи всичкиѣ потребни усилия, съ цѣль да прѣдизвика съ своето бездѣйствие, или съ своитѣ очаквания, едно рѣшение на Народното Събрание и въ него да черпи сила и мощъ. Надъ правителство, надъ министри, надъ изпълнителната властъ има друга една властъ: тя е колективната властъ на страната, прѣдставлявана въ лицето на нейнитѣ депутати, и именно рѣшението на тая колективна властъ очаква народътъ. И той не вѣрва, г-да народни прѣдставители, че тая негова колективна властъ, че неговитѣ прѣдставители ще могатъ и ще се рѣшатъ да впишатъ въ актива на своята парламентарна дѣятелностъ едно перо отровно, смъртоносно за интереса на неговата духовна цѣлокупностъ. Ако има нещастieto да дочака противно, нека да му мисли и да рѣшава... Азъ, г-да народни прѣдставители, свършвамъ съ една молба къмъ правителството: да не счита за блямъ, ако народното прѣдставителство вземе единъ мотивиранъ дневенъ редъ, който ще му даде и сила, и мощъ. Това би било и въ неговъ личенъ интересъ, и въ интереса на самата българска кауза.

Д. Цанковъ: Една лѣжа казахте. Искамъ думата.

Д. Тончевъ: Каква именно? Кажете да ѝ правя още сега.

Д. Цанковъ: Той ако защитава тѣй и процеситѣ на своитѣ клиенти, тежко имъ на онѣзи клиенти! (Смѣхъ.) Сега вече притурихте такива работи, дѣто ги нѣма, не съществуваатъ. Той ви казвамъ, че великитѣ държави се прѣдставлявали въ Учрѣдителното Народно Събрание и тѣ подписали

нашата конституция. Ама таквазъ груба лъжа може ли да бжде? Слушайте! Виждамъ, че всичко знаете, ама нищо не знаете. Работата е, когато се затворише Народното Събрание, стана единъ актъ; тамъ присъствуваха всичкитъ консули, които ги свика императорскиятъ комисаръ князь Дондуковъ; свика ги тамъ да присъствуватъ, че Народното Събрание си е свършило работата и се затвара въ присъствието на императорския комисаръ и пр. и пр., защото българскиятъ народъ е направилъ своя конституция, а не че сж подписали тая конституция. Тъ не отговарятъ за конституцията — то е наша работа.

Д. Тончевъ: Ще видимъ, ще направимъ справка.

Д. Христовъ: (Отъ трибуната.) Азъ ще ви моля, г-да народни прѣдставители, да ме изслушате. Ще ви дамъ отсега дума, че нѣма да говоря много и ще свърша скоро.

Онзи день, когато уважаемиятъ Конушки народенъ прѣдставитель почна да говори, азъ мислѣхъ, че той запали свѣщитъ, за да ни освѣтли по единъ въпросъ, на който му се даде твърдъ голѣмо значение въ нашето общество. Свѣщитъ горѣха, но, по моето мнѣние, изгорѣха прѣди въпросътъ да бжде освѣтленъ тѣй, както трѣбваше. Дълженъ съмъ да кажа, прѣди да изкажа моитъ възгледи по този въпросъ, че макаръ да изхождамъ отъ тѣй нареченото правителствено болшинство, моитъ възгледи въ случая сж лични, не свързватъ никого, и като прѣдставитель имамъ куражъ, имамъ смѣлостта да ги изкажа; защото уважаемиятъ Конушки народенъ прѣдставитель, по моето мнѣние, като бѣше запалилъ свѣщитъ, не освѣтли толкова важния въпросъ, който прѣдизвика толкова много шумъ. Съображенията, причинитъ, по които казвамъ това, сж слѣдующитъ:

Г-да народни прѣдставители! По църковния въпросъ, който е занимавалъ българското общество още отъ прѣди 25 години, въ днешно врѣме погледитъ върху него сж коренно измѣнени. Казвамъ коренно измѣнени затуй, защото и църковниятъ въпросъ, както и всѣко друго дѣло въ обществото, е прѣминалъ една цѣла еволюция, прѣдъ която еволюция църковниятъ въпросъ завършва вече, тѣй да се каже, своето назначение. Ето кои сж причинитъ на това.

Турското правителство или, по добръ, Султанътъ, съ единъ ферманъ отъ 1870 г., съгласи се да създаде една българска църква. На основание чл. 8 отъ този ферманъ, се позволяваше, щото въ всички онѣзи епархии, въ които има $\frac{2}{3}$ българско население, да се ръкоположатъ български владци. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Чл. 10!) Да, чл. 10. Онѣзи, които стоеха на каноническото и юридическото право, които се поставяха на чисто юридическа почва, нѣмаха сжщо никакво основание, както и тѣзи, които се поставяха на Берлинския договоръ, защото както Берлинскиятъ договоръ, така и фер-

манътъ, който издаде турското правителство, бѣха отдавна нарушени. Ние не можемъ, прочее, да се основемъ нито на стария завѣтъ, нито на новия; защото, въпрѣки сѣществуването на чл. 10, смисълътъ и постановлението на който бѣха изрични, отдавна Султанътъ и турското правителство прѣстанаха да го изпълняватъ. Тѣ убиха постановлението на този чл. 10 още въ дѣни, когато бѣше излъзълъ ферманътъ: редомъ съ българскитъ владци въ онѣзи епархии, дѣто българското население, признаваще Екзархията, възлиза на повече отъ $\frac{2}{3}$, се намираха и грѣцки владци. Не само това, но грѣцкитъ владци, сѣществуването на които опровергава разпореждането на фермана, грѣцкитъ владци, казвамъ, не само че владичествуватъ едноврѣменно съ българскитъ, но иматъ и по-голѣмо право въ тѣй нареченитъ идаре-меджлиси, тѣй като се считатъ за по-старши. Питамъ тогава: на какво трѣбва да основемъ нашитъ трѣбвания, когато самиятъ ферманъ за българскитъ църкви, казвамъ, още когато бѣше издаденъ, бѣше унищоженъ отъ самитъ разпоредби на турското и султанско правителство?

Че ферманътъ, на който се основаватъ нашитъ трѣбвания, е фактически унищоженъ — и зарадъ туй не може да става и рѣчь да се напираме на него — азъ ида да приведа още едно обстоятелство, което нашитъ уважаеми г. г. оратори юристи и по професия познавачи на законитъ не трѣбва да изпускатъ изъ прѣдъ видъ, ако искаха, щото тази тѣхна аргументация да е солидна, да ни убѣди въ единъ такъвъ житнетренетущъ въпросъ, както се прѣдставляваше този въпросъ прѣдъ българското общество.

Владикитъ берати, които на основание чл. 10 трѣбваше да се издадатъ, на основание сжщо на този простъ фактъ, че тамъ, дѣто $\frac{2}{3}$ отъ християнското население въ епархията е признаваще Българската Екзархия, да има българинъ владика. Тия берати се издадоха въ продължение на 7—8 години: пръвъ пътъ се издадоха въ 1892 г., послѣ въ 1894 г. и 1897 г.; но всѣки пътъ когато се издаваха тѣзи берати, издаваха се не на основание на самия ферманъ отъ 1870 г., за да се изпълнитъ неговитъ разпоредения; сир. тѣзи берати, съ които се установяваха, се въдворяваха българскитъ владци въ българскитъ епархии, не се издаваха на основание истилямитъ, на основание прѣброиването, но се даваха по настояване на българското правителство, както се вижда, между, впрочемъ, и отъ този ферманъ, който даваше берати за тримата владци въ 1897 г., въ който изрично е казано, че се даватъ по настояването на българската властъ. Слѣдователно, на българското дѣло се даваше пропагандистически характеръ и имаше такава опасностъ, че веднажъ създаденъ такъвъ прецедентъ, въпрѣки фермана, можеше и всѣки другъ кралъ, и сръбскиятъ, да поиска, по милостъ и благосклонностъ отъ Султана, да издаде берати и за съответствующи сръбски митрополити. Слѣдователно, и този фактъ показва че макаръ ферманътъ да установяваше

единството на българската църква, обаче, от самото учредяване той не само че не бѣше изтъкнатъ, но, напротивъ, той бѣше подкранъ въ своята основа, въ своя коренъ.

Но, г-да народни прѣдставители, понеже става рѣчь за църковното дѣло въ Македония, важно е да изтъкна прѣдъ васъ и друго едно обстоятелство, което ми се чини, като че парочно, като че и съ ревностъ, съ усърдие бѣше отбѣгвано отъ прѣждеговоринитѣ г. г. оратори, само за да запазятъ свѣжестта и значението на българската църква, които имаше прѣди 25 години и които свѣжестъ и значение слѣдъ изтичането на толкова години до известна степенъ сж се намалили. Азъ бихъ желалъ да зная, като се говори за българското църковно дѣло въ Македония като единъ факторъ за българската национална кауза въ Македония, бихъ искалъ да зная, казвамъ, слѣдъ изпращането на владичитѣ въ 1892—94—97 години, колко гърчеюци се българи, или колко сърбеюци се българи, или колко гърчеюци и сърбеюци се махали бѣха прѣвърнати или, по-добрѣ да кажа, бѣха прѣминали въ лоното на Екзархията, за да кажете, че контингентътъ на Екзархията, на българщината, вслѣдствие сжществуването на Екзархията се е увеличилъ? (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Много!) Направѣте справка. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Четѣте рѣчта на г. Мишева и статистиката на Клинцова! Стотини и хиляди!) Сбъалявамъ, че трѣбва да се проточатъ дебатитѣ, за да видите, че съмъ челъ тѣзи данни. — Взеха отъ тѣзи всички българи, които припознаваха Екзархията, посѣяха училища и по този начинъ културното дѣло съ тия владичи се разшири, но съ тия владичи незначителна частъ отъ гърчеюцитѣ се и сърбеющи махали минаха въ лопото на българската църква. И въ това отношение това доказателство е много слабо и причината е много ясна: защото турското правителство, основано на еквилибристическия принципъ, не искаше да даде това нѣщо.

Но като става въпросъ за църковното дѣло въ Македония, азъ съмъ длъженъ да обърна вниманието ви на другъ единъ фактъ, че не само въ това отношение нашитѣ владичи нѣматъ основа за една продуктивна дѣятелностъ, но и въ осемтъ епархии, въ които нѣмаме владичи, българскитѣ общини и българското население се намира въ такова положение, че то нѣма не само по право, но и по изборъ прѣдставители въ мѣстнитѣ „идаремеджлиси“, тогазъ когато всичкитѣ други народности, даже еврейтѣ, дѣто сжществуватъ такива въ македонскитѣ градове, иматъ такива прѣдставители. Това тѣй сжщо показва, че онази църковна дѣятелностъ, която е получила толкова много словословия и която на врѣмето бѣше повдигнала ентузиазма на българщината, казвамъ, благодарение на обстоятелствата, които по-късно настѣпиха, прѣстана да има това значение, прѣстана да олицетворява въ себе си нуждитѣ и стремежа на българското дѣло въ Македония

Г-да народни прѣдставители! Азъ ще ви изтъкна и другъ много важенъ фактъ тукъ, покрай факта, дѣто на основание фермана не само не сж дадени 8 владичи въ осемтъ епархии, но въ тия епархии положението на българския народъ е толкова влошено, щото даже не се припознава отъ турската властъ, — фактъ, който има по-голъмо значение въ моитѣ очи, отколкото владичкитѣ берати, защото общинитѣ, въ които ще бждатъ концентрирани стремежитѣ на българщината, ще послужатъ като ядро на борба, ядро на еволюция. Българскитѣ общини въ тѣзи епархии се намиратъ въ окаяно положение, и този фактъ съмъ длъженъ да го отбѣлѣжа прѣдъ васъ, като свидѣтелствуващъ слѣдующото: че макаръ турското правителство да е дало отъ 15 само на 7 епархии владичи, а 8 епархии сж безъ владичи, и въ тия даже епархии, дѣто има български владичи, общинитѣ се намиратъ въ много трудно положение. По моето убѣждение, въпросътъ по отношение църковната дѣятелностъ въ Македония лека-лека взема да свършва своята еволюция и по тази още причина, защото направената грѣшка, изгубеното врѣме въ продължение на 15—20 години въ църковно отношение мѣчно ще можемъ да го достигнемъ, мѣчно ще можемъ да го напомнимъ, понеже отъ една страна и турската държава, която съзнава своитѣ интереси, като съзнава направената грѣшка отъ създаването на Екзархията, нѣма да ни остави въ тази посока да направимъ сжществени успѣхи. Ето защо азъ казвамъ, че даже ако въ църковното дѣло бихме направили голѣми усилия, пакъ въ концѣ-концовъ резултатитѣ нѣма да иматъ важенъ успѣхъ, толкзъ повече че има 8 епархии въ Турция, дѣто българското население не съставлява $\frac{2}{3}$ и, слѣдователно, нѣма онова болшинство, по силата на което бихме могли да искаме изпращане на български владичи тамъ.

Нѣма да говоря прѣдъ васъ тѣй сжщо, защото бихъ се впусналъ на далечъ, по въпроса за владѣнието на църквитѣ, който въпросъ се намира тѣй сжщо въ окаяно положение, защото Турция, върпа на своята еквилибристическа политика, въ своето стремление е правила всички прѣчки на българитѣ да владѣятъ тия църкви, тогазъ когато, наонзки, е давала всичко на съседитѣ сърби и особено на гърцитѣ, да владѣятъ тия църкви за смѣтка на българитѣ. И въ случая нѣма да изброявамъ факти, понеже вѣрвамъ, че мнозина отъ васъ ги познаватъ, а иначе азъ бихъ далъ доволно потрѣсающа свѣдѣния. Въ сжщото положение се намиратъ и нашитѣ манастири въ Македония, които сж неотемлема частъ на църковната дѣятелностъ въ Македония. При това положение на работата, при тази обстановка на българскитѣ митрополити въ Македония, явява се единъ въпросъ: каква е реалната мисль на тѣхното сжществуване, какви сж практическитѣ ползи, които принасятъ тѣ въ българското дѣло? Тѣй ако бѣше поставенъ въпросътъ и ако бѣха отговорили на него ораторитѣ, азъ мисля, че той щѣше доволно да се освѣтли и

разискванията по него щѣха да влѣзатъ въ опасн посока, въ онова течение, при което бихме могли да налучкаме истината. И по моето дълбоко убѣждение, вслѣдствие причинитѣ, които изказахъ, азъ считамъ, че църковниятъ въпросъ е прѣстаналъ да играе онази роль, която е игралъ прѣди 25 години, особено слѣдъ съзнаването грѣшката отъ турцитѣ за създаване Екзархията, и особено слѣдъ изпъкването на нови фактори, слѣдъ изпъкването на пропагандитѣ грѣцка и сръбска. Затова, най-умната политика въ случая би била, да запазимъ придобититѣ правдини и да помислимъ новото врѣме какви нови задачи създава въ Македония, върху които да се ориентираме и да отправимъ напата дѣятелностъ.

Нѣма да говоря тѣй сжщо и по въпроса за мѣр-китѣ, които трѣбва да се взематъ противъ сръб-ската пропаганда, защото това е специаленъ въ-просъ и защото съ него повече трѣбва да се за-нимаватъ онѣзи дѣятели и институти, които сж повикани у насъ да се произнесатъ по него. Но менѣ ми се струва, че слѣдъ всички онѣзи съ-бития, които станаха на Балканския Полуостровъ, има другъ въпросъ, който трѣбва да се разрѣши, а той е въпросътъ за политическата свобода на Македония, основана на онзи международенъ дого-воръ, за който говориха прѣждоговорившитѣ. И, г-да народни прѣдставители, отъ тази гледна точка Фирмилиановиятъ въпросъ бѣше важенъ. И онѣзи, които искаха да опониратъ на поведението на пра-вителството, като казваха, че то не е достатъчно да отхвърли напастъта и угрозата съ рѣкопола-гането на Фирмилиана, че тази енергия бѣше слаба, опозиционеритѣ или тия, които сподѣляха възгледа, че Фирмилиановиятъ въпросъ прѣдста-вяла отъ себе си важно значение, не го изтък-наха. Ето защо, съ отиването на Фирмилиана въ Скопската епархия не се нарушава единството на българската църква, г-нѣ Тончевъ, (К. Мирски: Прѣчи се на училищното дѣло въ Македония!) тѣй като отива като намѣстникъ патриаршески на прѣдшествуюция грѣцки владика. Въ това отношение всичкитѣ г. г. народни прѣдставители, които въ своитѣ патриотически пориви казаха, че Фирмилиановиятъ въпросъ е една измѣна на отечественитѣ интереси, разбирайте ги въ тази смисълъ, не въ национално-религиозна, а въ на-ционално-политическа. Съ други думи казано, Фир-милиановиятъ въпросъ е важенъ затуй, защото се прѣдрѣшава сферата на влияние въ Македония. Така ли е? И тѣй поставенъ въпросътъ, ние трѣбва да разрѣшимъ, ние трѣбва да оцѣнимъ, какво зна-чение има той за истинскитѣ български интереси.

Г-да народни прѣдставители! Прѣди да пристѣпя къмъ този въпросъ, който е поставенъ прѣдъ васъ, и да дамъ съответствующия отговоръ, дълженъ съмъ да кажа, че малцина въ нашето общество сж хората, които искатъ съ добросъвѣстностъ, съ усърдие, съ ревностъ да дадатъ отговоръ добро-съвѣстенъ на единъ такъвъ дѣйствително живо-

трѣпещущъ въпросъ. Азъ нѣма да привеждамъ далечни аргументи. Менѣ ми направи скръбно впечатление, когато единъ български държавенъ мѣжъ, строгъ либералъ, излѣзе оттукъ и аван-сираше такива невѣрни либерални възгледи, каквито бѣха онѣзи, които изказа г. Тончевъ. На основание чл. 39 отъ конституцията, създадена върху единъ международенъ актъ, какъвто бѣше Берлинскитъ договоръ, Султанътъ, казва, съ своя агентъ, не комисаръ, както го нарича г. Каравеловъ, призналъ единството на българската църква. Това не е вѣрно, и то показва най-малко повърхностния погледъ на тия, които така схващатъ работитѣ. (Д-ръ Н. Ге-надиевъ: Какъ да не е вѣрно?) Вждѣте спокоенъ, г-нѣ Генадиевъ, азъ ще Ви кажа защо това не е вѣрно. Защото този сжщиятъ турски комисаръ про-тестира противъ чл. 39 и заедно съ туй не при-знаваше Екзархията като духовенъ институтъ, който обединяваше въ едно цѣлия български народъ въ духовно отношение. Въ името на този протестъ, до 1883 г. Портата и Султанътъ не искаха да при-знаятъ правото на Екзарха и неговото въдворяване въ Цариградъ и чакъ слѣдъ 1883 г., по политически причини, настѣпи неговото въдворяване, но не въ силата на чл. 39, но въ името на политически съображения, които имаха по-късно сѣдбоносно значение за българския народъ, и подиръ събитията, които се развиха и които компрометираха маке-донския въпросъ. Този фактъ — като се отстраня-вамъ отъ въпроса, който прѣко го поставихъ — какво значение има по Фирмилиановия въпросъ? Тая бѣлѣжка направихъ, за да покажа какъ и държавни мѣже у насъ се занимаватъ леко съ работитѣ и не си даватъ оная добросъвѣстностъ, ревностъ, усърдие и трудъ, за да изучатъ въпроситѣ и се освѣтлятъ не само за себе си, но и като носители на общественото мнѣние да просвѣтятъ добръ българското общество.

Повръщамъ се на въпроса, който ни занимава тукъ: истина ли е, че рѣкополагането на Фирми-лиана прѣдрѣшава бѣднитѣ политически сѣдбини на Македония? На този въпросъ азъ отговарямъ, г-да народни прѣдставители и на мнозина отъ васъ патриоти, че той не прѣдрѣшава бѣднитѣ поли-тически сѣдбини на Македония. Ето причинитѣ и съображенията. Азъ приемамъ за минута, че ще се намѣри такова българско правителство, което въ сговоръ съ сръбското ще разрѣшатъ тия сфери на влияние; азъ допуцамъ, че ще се намѣри българско правителство, което доброволно ще отстъпи леги-тимното право и влияние на сръбската нация на всичката територия, която се простира на западъ отъ Вардаръ до Адриатическото море, въ замѣна на което сръбското правителство да признае на България легитимното право и влияние въ тая територия, която се простира на изтокъ отъ Вардаръ или, както я нарѣче г. Каравеловъ тукъ, „Катран-джийската частъ“ на Македония; азъ допуцамъ, че въ името на този сговоръ ще бѣде съставенъ единъ актъ, подписанъ отъ респективнитѣ прави-

телства, Българското и Софийското; допускамъ, че върху този въпросъ нѣма да има споръ и, слѣдователно, въ дипломатическа смисълъ на думата сѣдбата на Македония ще бѣде разрѣшена. Но ние, като българи, които се движимъ не отъ онѣзи ходячи патриотически пориви, които често пѣти обзематъ не само масата, но, за голѣма жалостъ, и водителитѣ на общественото мнѣние у насъ; ние, които гледаме по-широко и по-трѣзвo, достатъчно ли е туй разрѣшение на македонския въпросъ върху почвата на дипломатията, и можемъ ли да кажемъ: да, политическата сѣдба на Македония, въ териториална смисълъ на думата, е разрѣшена. Ето въпросътъ, на който трѣбваше да отговорите за да бѣдѣне вашата аргументация силна, или насъ да убѣди, или да ни разколебае. Обаче, подобно нѣщо азъ не чухъ. Г-да народни прѣдставители! Въпрѣки тая дипломатическа раздѣла, трѣбва да имате едно нѣщо прѣдъ видъ. Азъ ще си послужа въ случая съ онази метафора, която каза г. Каравеловъ: докато държите кокошката, гледайте да не я изпуснете за жерава, който лѣти въ небето. И въ случая ние споримъ за единъ жеравъ, който лѣти далеко въ небесата, защото дипломатическото прѣдрѣшаване сѣдбата на Македония и опрѣдѣляването сфери на влияние не е още едно политическо разрѣшение на въпроса въ смисълъ на териториално придобитие на съответствующитѣ части на основание на този договоръ, сключенъ между тия двѣ държавици. (К. Мирски: Начало на разрѣшение!) Вие ме слушайте, приятелю! И ако по този въпросъ не слушахте поривитѣ на тѣлпата и бихте си дали по-голѣмъ трудъ да изучите въпроса, ние ще се разберемъ върху това, което азъ казвамъ тукъ. (Н. Цановъ: Именно, че не е тѣлпата, която движи тия работи, а други сж!) Значи, моята бѣлѣжка толкозъ по-голѣма смисълъ има въ случая. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Трѣбваше да се върне г. Д-ръ Даневъ отъ Петербургъ, за да изтрѣзнѣте и Вие по този въпросъ!) По този въпросъ азъ съмъ говорилъ много по-рано. Азъ най-малко съмъ отъ онѣзи партизани, които си палатъ лулата отъ главатаритѣ. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Изключаваме Вашата личностъ.)

И така, г-да народни прѣдставители, тѣй е поставенъ въпросътъ. Той има интересъ не само отъ дипломатическо гледище, той прѣдставлява значение не само заради това, че бѣдѣщата сѣдба на Македония ще бѣде разрѣшена върху почвата на дипломатията, между Софийското и Българското правителства, но той ще има значение, когато това дипломатическо разрѣшение дѣйствително ще се послѣдва и съ едно политическо, въ смисълъ на териториалното раздѣление на Македония между България и Сърбия. Възможно ли е това, поставямъ азъ въпросъ, и отговарямъ, безъ да има нужда отъ дълбоката мѣдростъ, но съ обикновена здрава мисълъ, отговарямъ: не е възможно. Защото, прѣди всичко, Македония е турска провинция и, когато

се касае въпросътъ за приобретяването на съответствующи дѣлове къмъ Сърбия и България, трѣбва да допуснемъ, че Турция не ще остави доброволно да раздѣлятъ нейната територия и съответствующитѣ държави да я взематъ. Това е невъзможно. Това разрѣшение на въпроса, ако дѣйствително въ дипломатическа смисълъ на думата ще бѣде оставено разрѣшението му между България и Сърбия, може да стане само върху почвата на една война, въ която най-малко ще участвуватъ заинтересованитѣ сили: Сърбия, България и Турция. Ето единъ въпросъ, който би трѣбвало да си поставимъ: дали дѣйствително въ тази война единствено ще бѣдатъ замѣсени Турция, Сърбия и България? И така поставенъ въпросътъ, ще ни разрѣши ли онази енигма, за която ни говори г. Такевъ? Не. Защото Македония прѣдставлява онова поприще, онази земя, дѣто се кръстосватъ голѣмитѣ интереси не на малкитѣ държави, но на голѣмитѣ държави, на онѣзи държави, които сж прѣко заинтересовани тамъ.

Г-да народни прѣдставители! Позволѣте ми да направя тукъ една бѣлѣжка. Отъ всичко се вижда, че една отъ държавитѣ, която е заинтересована въ този въпросъ, е Австрия, и тя, по неволя, ще-неще, ще се стреми, като поддържа съответствующата пропаганда, било арнаутското движение, било като поддържа Романско-грѣцката спогодба, или политиката на Ромѣния — която за двама куповласи претендира да я прави ромѣнска провинция — да подготви почва за едно по-силно влияние въ Македония и, слѣдователно, да обоснове своитѣ претенции въ бѣдѣще. Тази Австрия е принудена да отива къмъ Солунъ, германскиятъ „Drang nach Osten“ е, който я кара да отива къмъ Солунъ, защото Германия днесъ прѣдставлява една голѣма мирова държава, която има голѣми интереси въ Мала-Азия съ Багдатската линия, и, слѣдователно, нейната съюзница Австрия е заинтересована да върви въ това направление, застава е да обрне нѣмския „Drang nach Osten“ къмъ Солунъ, защото Вардарската желѣзнопѣтна линия ще бѣде опая артерия, която е повикана да играе голѣма роль въ бѣдѣще, защото ще съединява въ търговско-индустриално отношение централна Европа съ Индия и, слѣдователно, Солунъ ще бѣде пристанището на Европа за пѣтя къмъ Индия. Ето какъ сж, казвамъ, причинитѣ, които заставятъ, щото не само една България, Сърбия и Турция, но и другитѣ държави да иматъ голѣми интереси въ Македония. Цѣлъ редъ други факти може да се приведатъ, за да видите, че има причини, които каратъ заинтересована да бѣде цѣла Европа. Азъ четохъ недавна врѣме, четохъ наскоро декларациитѣ, които бѣха направени отъ италианското правителство по Албанския въпросъ. Както и да е, всички тѣзи свѣдѣния, които приведохъ, имаха за цѣлъ да обосноватъ една моя мисълъ, а тя е слѣдующата: че въ Македония, на македонска и европейска турска почва, се кръстосватъ голѣми интереси, слѣдователно, тѣзи голѣми интереси не могатъ да

бждатъ разрѣшени въ смисълъ на легитимно влияние, на сферитѣ на влиянието между България и Сърбия, тъй като тукъ освѣтъ Сърбия и България има и други държави, които ще искатъ да наложатъ своята рѣка. Слѣдователно, г-да народни прѣдставители, може ли да става и рѣчь, че това дипломатическо раздѣление на сфери на влияние ще има сждбоносно значение за бждѣщата сждба на Македония? Не; отговорътъ може да бжде само единъ: бждѣщата сждба на Македония, която съставлява частъ отъ голѣмия източенъ въпросъ, може да бжде разрѣшена само върху почвата на голѣмата европейска война. Въ тази европейска война, дѣто ще се сблъскатъ гиганти, дѣ ще остане капата на Фирмилиана, питамъ ви азъ? И въ тази европейска война, когато гигантитѣ, които ще участвуватъ, може би ще опрѣдѣлятъ картата на Европа, кой ще има правото слѣдъ сждбоносното свѣршване на войната: този ли, който има юридическо право, или този, който се намира на страната на най-силни? Защото, ако юридическото право е единъ аргументъ, а още повече каноническото, което изтъкваха тукъ нѣкои прѣждеговоривши оратори, азъ бихъ ги попиталъ да отговорятъ на слѣдующето: юридическо право ли имаше въ Добруджа, за да я отнематъ отъ насъ и да я прѣдадатъ на Ромѣния; юридическо право ли имаше, за да отцѣпятъ Пиротъ, Нишъ, Врания, Лѣсковецъ и да ги прѣдадатъ на сѣрбитѣ; юридическо право ли имаше Австрия, за да се настани въ Босна и Херцеговина и т. н. — за да не отивамъ по-нататъкъ да търся примѣри въ европейската история? Не юридическото право, но единъ принципъ, който европейската дипломация бѣше изтъквала, принципътъ на еквилибристиката, на равновѣсието. Слѣдователно, по въпроса, който ни занимава, по Фирмилиановия въпросъ, тъй поставенъ, както азъ го поставихъ, не може да се прѣдрѣшава бждѣщата политическа сждба на Македония въ териториално отношение, и заради туй ще кажа, най-умната политика, която българското правителство — не само едно или двѣ, но всички — трѣбва да водятъ, мисля, е онази, която нѣма да остави България изолирана, или, отъ най-малка страна, нѣма да остави България на страната на онѣзи държави, които иматъ най-малка перспектива, най-малкъ изгледъ на побѣда въ това голѣмо европейско стѣлкновение; че най-добрата политика ще бжде тази, която ще създаде на България най-вигодни условия при съществуващитѣ европейски съюзи, за да може по такъвъ начинъ да извоюва едни по-голѣми права. (К. Мирски: Макаръ при ампутация!) Не при ампутация. Азъ съжалявамъ, че въпросътъ се разисква въ Народното Собрание, иначе азъ саргментъ ще ви поставя въпроса и ще се убѣдите въ правотата на моитѣ сждения.

Както и да е, г-да народни прѣдставители, тъй стои въпросътъ, който много ни занимава. Азъ бихъ могълъ още да говоря на тая тема, и да ви приведа много аргументи, но вѣренъ на общиането, което дадохъ, че трѣбва да свѣрша до 5 ч., което е

рѣшение на Събранието; отъ друга страна — извинѣте, ако направи тази бѣлѣжка — като имамъ прѣдъ видъ, че тѣзи въпроси малцина отъ васъ занимаватъ и интересуватъ, ще свѣрша, като кажа — туй е едно мое лично мнѣние: — българскитѣ правителства нека отворятъ явно своитѣ карти и съ своитѣ хитрувания нека не мислятъ, че надминаватъ събитията: събитията сж по-силни и тѣ ще наложатъ тѣмъ своята сждба! (Ржкоплѣскаше отъ дѣсницата.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Понеже никой не иска думата, дебатитѣ сж приключени. (Гласове: Отдохъ! — Други: Нѣма нужда отъ отдохъ!)

Д-ръ Н. Генадиевъ: Азъ мислѣхъ, че до 5 ч. ще се говори, и понеже нѣмахъ намѣрение да говоря, а само да мотивирамъ дневния редъ, мислѣхъ, че и безъ отдохъ ще направи моята мотивировка. Но ако има записани и други оратори, ще искамъ думата.

Г. Кирковъ: Искамъ думата.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: По какво искате думата, г-нъ Кирковъ?

Г. Кирковъ: Една мотивировка само отъ наша страна.

Д. Цанковъ: До 5 ч. е рѣшението Народното Собрание да се занимава съ тоя въпросъ! Не можете да давате повече думата.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ помолихъ, дѣйствително, да свѣршимъ до 5 ч., и ако турихъ граница до 5 ч., то бѣше да вогираме единъ дневенъ редъ, такъвъ или другъ. Понеже дотамъ не сме успѣли, а гледамъ, че има още нѣкои господа, като г. Кирковъ, да говорятъ, а за да отлагаме за утрѣ ще бжде неудобно, азъ ще моля да се даде думата на г. Киркова, но ще го помоля да бжде съвсѣмъ краткъ. (Д. Петковъ: Ако има записани други оратори?) Това говоря, като не искамъ никого да стѣснявамъ. Ако вие мислите, че въпросътъ заслужава да говоримъ още, говорѣте!

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Моля, г-да, тишина.

Г-нъ Кирковъ има думата.

Г. Кирковъ: Г-да народни прѣдставители! Отъ рѣчьта на нашия другаръ, г. Владимиръ Димитровъ, вие можете да разберете, какъ нашата група гледа на външната политика на нашата страна. Въпросътъ, който сега ни занимава, именно въпросътъ за ржкополагането на Фирмилиана, или Фирмилиановиятъ въпросъ, съставлява една частъ отъ тази външна политика. Този въпросъ като сега изишналъ, като съставляющъ частъ отъ външната политика, за насъ социалиститѣ не е мжно да му дадемъ единъ отговоръ, не е трудно да му дадемъ онуй

обяснение, което ние даваме изобщо на нашата външна политика. Защото ние излизаме, както чухте, отъ едно основно гледище, — че нашитѣ външни политически сношения трѣбва да се обусловятъ отъ нашитѣ интереси вътрѣшни, отъ интереситѣ на развитието на нашата страна. Отъ ораторитѣ, които вземаха думата специално по този въпросъ, забѣлжихъ двѣ мнѣния. Едното мнѣние е, че Фирмилиановиятъ въпросъ е много важенъ, националенъ въпросъ, а другата страна, именно болшинството, умаловажава този въпросъ, макаръ че и тѣ стоятъ на онова национално гледище, на което стоятъ и първитѣ. Г-нъ Христовъ, безъ съмнѣние, стои на национално гледище: той е националистъ, той е български патриотъ; на сѣщото гледище стои и г. Петковъ — и тѣ не се разбиратъ! Менѣ ми се чини, че да се не разбиратъ, дължи се на туй, че едни плуватъ въ една вода, а други — въ друга, изпускатъ да плуватъ въ онази истинска вода, която се нарича българска вода. Фирмилиановиятъ въпросъ, забѣлжете, разглеждамъ въ Македония, разглеждамъ исторически, не е нищо друго, освѣнъ една брънка отъ една дълга верига. Ние имаме тъй наречената църковна борба. Тя се изрази най-сетнѣ чрѣзъ учрѣдението на единъ Екзархатъ съ известни църковни правдини. Въ тази дълго-времenna църковна борба се изрази, собственно, борбата за духовна независимостъ, въ сѣщото врѣме, безъ съмнѣние, и за национална независимостъ. Тя е била орждието, чрѣзъ което българскиятъ народъ въ своето робство е изказвалъ това, което е искалъ — чрѣзъ нея българскиятъ народъ е изказвалъ своитѣ тежнѣния и желания. Забѣлжете, обаче, едно нѣщо. Исторически е потвърдено, че срѣщу тази борба на българския народъ, една отъ държавитѣ, които сѣ стояли на срѣщъ, е била и Русия. Русия се обяви първа противъ още при създаването на танзимата. Обяви се, значи, противъ признаването на българитѣ правото да иматъ собственостъ, да бждатъ граждани въ Турската империя. Слѣдъ това, когато борбата за църковни правдини нарастна и приближи да се изрази въ опрѣдѣлена форма, Русия бѣше сжщата, която се обяви противъ туй. (С. Бобчевъ: Не е истина! Не знаете историята. Четѣте истинскитѣ документи!) Документитѣ на историята сѣ тѣзи и вамъ, може би, не понася да казвате туй, защото вие сте плували въ тази вода и желаете въ нея да се удавите, а ние не желаемъ. Русия бѣше тази, която се обяви противъ църковната независимостъ на България. Да, тя е именно, която подсъскваше турското правителство за изпждането на владицитѣ. На това се дължи голѣмата демонстрация въ Цариградъ, въ която сѣ участвували дѣятели, отъ които има живи и сега. Туй говори историята, г-нъ Бобчевъ. (С. Бобчевъ: Не я знаете!) Независимо отъ туй, съ това стремление на руската дипломация на Изтокъ се е гонила и се гони цѣлта: да нѣма на Балканския Полуостровъ самостоятелна единица, да нѣма нация, която да живѣе единъ опрѣдѣленъ и обосновенъ животъ.

Нужна е само една маса на Балканския Полуостровъ, съ която Русия да прави такива питки, каквито ѝ трѣбватъ. И, казвамъ, не само на Русия, но и на Австрия и на всички голѣми сили, които се интересуватъ на Балканския Полуостровъ. Виждате, азъ не съмъ краенъ като васъ — гледамъ малко по-иначе на работитѣ. И, когато г. Димитъръ Христовъ се хвърля въ онѣзи безгранични райони за да опрѣдѣли каква е политиката на голѣмитѣ сили, въ тази, въ която казва, че единъ денъ ще изчезне и калимявката на Фирмилиана, той не върши друго, освѣнъ че изчезна самъ. (Смѣхъ. — Д. Христовъ: Това не е аргументация! Това може да причини само смѣхъ. Такава бѣше вашата аргументация по руската политика на Изтокъ.) Г-нъ Христовъ ще ви кажа да имате търпѣнието. По политиката на Русия на Изтокъ, вие трѣбва да помнете, че ни дължите единъ отговоръ: прѣди нѣколко години Ви разбихме по всички линии по този въпросъ и вие още продължавате да мълчите. (Д. Христовъ: Не е истина!) Азъ казвамъ, че съ единъ разбитъ противникъ не искамъ да споря сега. (Смѣхъ.) Виждате, че което извърши г. Христовъ, вършиха го и българскитѣ правителства и българскитѣ партии. Тѣ сжщо така изчезваха въ тѣзи голѣми райони на висшата политика и забравиха онази реална политика въ България. Безъ съмнѣние, че на Балканския Полуостровъ се прѣсичатъ влиянията на разни сили, въ това число и на Русия, въ това число и на Австрия, и ако днесъ Русия се лъжава да иска ржкополагането на Фирмилиана, то не го прави за чернитѣ очи на Сърбия, а го прави за своитѣ собствени черни очи, и трѣбваше асж да бждешъ една малка, дребна Сърбия, съ дребна буржоазия, за да гонишъ този отчаянъ Михалъ, който тѣ гонятъ сега; трѣбваше да бждешъ една малка България, за да мислишъ, че ако вали дъждъ, той вали за твоята нива; че ако Русия прави това, тя го прави за България. Туй трѣбва да се разбере у насъ, че тѣзи държави прѣслѣдватъ свои цѣли. (Д. Цанковъ: Я мълчи!) Дѣдо Цанковъ, ти си старъ пѣтелъ, който си пѣлъ на своето буниче — а ние ще пѣемъ на нашето буниче. (Д. Манчовъ: Той ако не бѣше, щѣше ли ти да говоришъ тукъ? Иди въ Македония и проповѣдай това!) — Д. Цанковъ — къмъ г. оратора: Не те е срамъ! Г-нъ Цанковъ, мене нѣма да ме е срамъ; тебе трѣбва да те е срамъ: ти ставаше папицашъ даже, и сега ми говоришъ за православие. Ние се наситихме като на васъ православни. Ти отдѣвъ казваше на мене туй: „да си спазя партийката, а България. . .“ не искамъ да употребявамъ не цензурната дума. Това си ти. Прѣдъ тебе стой човѣкъ незамѣсенъ, една партия, съ която не можешъ да се сравнявашъ. Надъ тебе историята е произнесла присждата си.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: На прѣдмета!

Д. Цанковъ: Ти ще сѣдишъ Русия, не те е срамъ!

Г. Кирковъ: Азъ не сѣди Русия, а сѣди тебе и партията ти.

Д. Манчовъ: Човѣкъ, който нѣма вѣра... (Смѣхъ.)

Г. Кирковъ: (Продължава.) Тѣй щото, отъ една страна илюзията, че съ Русия, съ нея трѣбва да вървимъ, и когато тая Русия прѣслѣдва свои интереси и нейнитѣ интереси диктуватъ, щото турското правителство да рѣкоположи Фирмилиана, тогава прибѣгваме къмъ фокуси и казваме, че този въпросъ не е важенъ. Прѣди петъ дена той бѣше важенъ и ти подписа и поздрави Екзарха, а петъ дена слѣдъ туй казвайтъ: не е важенъ въпросътъ, не чини този въпросъ; вие сте мечтатели, вие искате балканска конфедерация; а между туй вие сте тѣзи мечтатели, образи невъзможни, на тъмни епохи синове трѣбватъ, а не други.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Моля, г-нъ Кирковъ, на въпроса!

Д. Манчовъ: (Къмъ оратора.) Ти трѣбва да отидешъ въ болницата!

Г. Кирковъ: Прѣди да отида азъ въ болницата, ти ще отидешъ на друго мѣсто, отдѣто се не връщатъ. (Смѣхъ.)

Другото гледище е обратното, — че този въпросъ е много важенъ, че тукъ българщината ще пропадне, че нашата национална кауза загива. Съгласитъ се, че и това гледище е толкозъ право, колкото и онуй. За насъ е достатъчно да знаемъ слѣдующето нѣщо: какъ, това рѣкополагане на Фирмилиана се отразява тукъ въ България, отъ каква капитална важностъ е тоя въпросъ тукъ. И туй, менѣ ми се струва, че можете да искате отъ едно българско правителство. А ако искате да знаете нѣщо отъ него, то е туй, какъ е дѣйствувало, какви ангажменти е взело и какъ е ангажирало нашата страна по отношение на този въпросъ. Но какъ то ще се отрази въ Македония, менѣ ми се струва, че българскитѣ партии нѣматъ право да говорятъ, защото Фирмилиановиятъ въпросъ не е днешенъ въпросъ, той е въпросъ старъ и е плодъ на една политика и турска, на една политика и българска. Вие помните, а мисля, че нѣма защо и да не помните, но по мое мнѣние може би да не е приятно, но ще се спомене, че нашето поведение спрѣмо Македония, поведението на българскитѣ правителства — нека ми бѣде позволено да кажа тая голѣма дума — е било поведение коварно: Македония намъ е служила за да уреждаме нашитѣ работи тукъ. И наистина, когато намъ ни трѣбваше въ Македония да има патардии, за да спечелимъ нѣщо, ние прадахме чети, чети разбойници, впрочемъ; когато нѣмахме вече нужда отъ туй, тогава ние заграждаме границата и издаваме прикази, че всѣки, който се улови на границата, да се счита разбойникъ и да се сѣди отъ военнитѣ сѣдилища даже, като Яко и Качамачко едно врѣме. Това е

политиката на българскитѣ правителства. И когато говоримъ за днешното правителство, трѣбва да знаемъ, че то върви по стѣжикитѣ на онѣзи, че на неговата глава се струпватъ грѣховетѣ на миналитѣ и че не може да се отскуби отъ онази сфера, създадена по тоя въпросъ отъ миналитѣ режими. Такова е държането на България спрѣмо Македония. Какво става въ Македония сега? Тамъ нито Фирмилианъ, нито неговата калимяква, нито Екзархътъ нѣма да ги спаси тѣзи хора. Който знае положението въ Македония, който знае какъ се развива това положение отъ години насамъ, ще изкаже само едно нѣщо, че поведението на българското правителство е било поведение осѣдително, и това осѣдително поведение се дължи на една погрѣшна въ основата си външна политика спрѣмо Македония. Едно гонене, едно ламтене за работи, които българското правителство, което и да е, не е въ състояние да разрѣши. Това не е работа на България и Сърбия, да нарежда картата на Балканския Полуостровъ; за тѣзи малки държавици е важно да знаятъ намѣренията, оврѣме плановѣтъ на голѣмитѣ сили, за да могатъ да париратъ тия планове, а най-голѣмо ще е парирането, когато помежду си тѣ се съединятъ.

И като се погледне тѣй на въпроса, Фирмилиановиятъ въпросъ се явява почти безпрѣдметенъ, почти дѣйствително неваженъ, защото трѣбва да има нѣщо реално. Защото — на ваша почва като стѣжикъ — можете да запитате правителството, като то тѣй се отнася спрѣмо Фирмилиановия въпросъ, като то сега плува въ русофилскитѣ води и като слуша заповѣдитѣ или, кажи го, наставленията на руската външна политика, какво има насрѣща да даде за България, каква компенсация има тукъ? И туй не можете да кажете, защото голѣмитѣ сили не даватъ на малки черпо на бѣло, не даватъ обѣщание, а само заповѣдватъ — тѣй ще вървишъ, тѣй ще постъпвашъ! Тѣй сѣщо постъпва и Австрия; тѣй е постъпвала по-рано; не давала никакви обѣщания на г. Петкова, а само му е казвала: туй ще правишъ, онуй ще вършишъ, а тѣ сѣ изпълнявали каквото трѣбва. Така е и въ дадения случай.

Като излизамъ отъ това съображение, като излизамъ отъ гледището, което ние имаме за нашата външна политика, като излизамъ отъ гледището, че Фирмилиановиятъ въпросъ не е освѣтѣ частъ отъ тази погрѣшена въ основата си външна политика, не можемъ да одобримъ. Ние, обаче, смѣтаме тукъ за нужно да укажемъ погрѣшката на тази политика и да укажемъ, че тази погрѣшка не се дължи изключително на днешното правителство, а е обща грѣшка на всички правителства — доколкото сѣ отговорни онѣзи правителства, дотолкозъ е отговорно и днешното.

Тѣй ние трѣбва да погледнемъ на този въпросъ, за да знаемъ какъ гласуваме. Ние гласуваме не съ желание да катурнемъ правителството, ние нѣмаме това желание, за да искаме да бѣдемъ на негово

мѣсто; но ние не можемъ да не отбѣлѣжимъ нашитѣ основни възгледи спрѣмо една частъ отъ общата политика, прѣслѣдвана отъ всичкитѣ български правителства. Тая политика ние я намираме погрѣшна въ основата си и затова сме противъ нея.

И. Гешовъ: Г-да народни прѣдставители! Трима отъ уважаемитѣ послѣдни оратори говориха за всичко друго, но не и за Фирмилиановия въпросъ. Азъ ще се постарая да върна дебатитѣ къмъ прѣдмета, като се помъча да мотивирамъ нашитѣ възгледи по него. По тоя въпросъ, г-да народни прѣдставители, моитѣ приятели и азъ стоимъ на становището на Българската Екзархия, стоимъ на гледището на оная обща телеграма, подписана отъ всичкитѣ шефове на партиитѣ, която се отправи до Негово Блаженство за подкрѣпление неговитѣ искания. И ние така гледаме на него, г-да, по много причини, нѣкои отъ които надълго и широко се изложиха прѣдъ васъ. За неизлишно считамъ главнитѣ отъ тия мотиви да спомена и азъ.

Първата и главна причина е, г-да, че въ тоя въпросъ стражътъ на нашитѣ църковни правдини, Негово Блаженство Екзархътъ, иска нашата помощъ. И менѣ ми се струва, че той е най-добри въ положение, за да знае, дали тукъ му трѣбва нашата помощъ или не.

Втората причина е, че по отношение на Скопската епархия има вече едно придобито право на основание на единъ ферманъ, който почива на широката демократическа основа — волята на болшинството отъ населението. И това население, и това болшинство, г-да народни прѣдставители, се е произнесло още въ 1872 г. съ $\frac{2}{3}$, че то иска да принадлежи на Българската Екзархия.

Но може да ми се върази, че тамъ може да има наистина $\frac{2}{3}$ българи, но има и сърби. Споредъ статистиката на многооплаквания Кънчовъ, заради когото и азъ ще кажа, че никога не е билъ толкова нуженъ, колкото сега, въ Македония има 700 души сърби. Но може да се каже и тѣзи души иматъ право на единъ владика, както иматъ и българитѣ. Г-да народни прѣдставители! Тукъ дохождаме на каноническото основание, което православнитѣ населения иматъ, за да се сдобиятъ съ свой владика. Говори се, че като православни, не българи, искатъ владика тамошнитѣ сърби.

Говори се, че тамъ имало гръцки владика. Да, имаше гръцки владика, но сега се иска сръбски владика, и се иска отъ кои? Отъ сърбитѣ или отъ сърбоманитѣ, които съставляватъ частъ отъ единъ народъ, една църква, която досега не е припознала схизмата. Щомъ сърбитѣ не сж припознали схизмата, г-да народни прѣдставители, тѣ не могатъ да претендиратъ да иматъ свой особенъ владика, защото е противно на канонитѣ да има двама православни владици въ една и сѣща епархия. Разбирамъ да искатъ гръцитѣ, защото тѣхнитѣ църкви — и не всички, както помните, а само

Цариградската и Александрийската — сж произнесли схизмата, и тѣ може би иматъ право, на основание тая схизма, да искатъ владика; но нито сърбитѣ, нито другитѣ славяни, г-да прѣдставители, нито пъкъ другитѣ православни църкви сж припознали схизмата. И сръбската не е припознала, членоветѣ отъ тая църква не могатъ да претендиратъ, че тѣхната православна събѣсть се смущава, като нѣматъ тѣ свой владика.

Третата причина, по която ние мислимъ, че не трѣбва да се отстъпва по тоя въпросъ, е причината, която се спомена и по-напрѣдъ, а именно, защото гледаме въ това разрѣшение на Фирмилиановия въпросъ едно начало на раздѣление сферитѣ на влияние, а пъкъ всички, доколкото азъ разбирахъ, и отъ вѣстницитѣ, и отъ говореното тукъ по този въпросъ, сж на мнѣние, че не трѣбва да допущаме това начало. *Principiis obsta*, казва една латинска пословица, да се противишъ на началото, и наша длъжностъ е да се противимъ на началото.

Четвъртата причина, г-да народни прѣдставители, е тая, че ще бѣде едно опасно начало, единъ сѣдбоносенъ прецедентъ, ако допуснемъ дори и въ църковната областъ да се взема за основа желанието на едно незначително малцинство. Кой ни гарантира тогава, че подирѣ, когато се разрѣшаватъ и голѣмитѣ политически въпроси, нѣма да ни се вовре въ носа фактътъ, че ние сме приели това начало и че на основание на него ние трѣбва да се съгласимъ да се даде онова, което още сега, за жалостъ, сърбитѣ не криятъ, а именно да излѣзатъ на морето?

И най-послѣ и най-главно, г-да, както се забѣлѣжи отъ г. Тончева, и както азъ въ началото казахъ, ние сме длъжни да защитимъ едно право, дадено намъ отъ единъ ферманъ, юридическа основа на нашето духовно единство, за което се говори не само въ нашата конституция, но и въ чл. 4 отъ екзархийския уставъ.

Има и друга една причина, г-да, която може да се счете отъ нѣкои си за маловажна, но въ всѣки случай е причина такава, която трѣбва да се спомене въ дебатитѣ, а тя е заявлението на Негово Блаженство Екзархътъ, че ако Фирмилианъ се рѣкоположи, той ще си даде оставката. Може би нѣкои да мислятъ, че Негово Блаженство нѣма да направи това. Азъ се надѣвамъ, менѣ се иска да вѣрвамъ, че нѣма да го направи, но съгласете се, че отъ това неизгълнение неговото обаяние ще пострада. И, най-послѣ, какво иска той отъ насъ да направимъ? Всичко, което иска, то е да му се даде възможната помощъ. Менѣ ми се струва, че наша длъжностъ е да му дадемъ тая помощъ. И ние поне единъ пътъ ангажирани въ онова събрание въ Висшего училище, въ което най-добритѣ умове на България взеха участие, ние ще гласуваме за единъ дневенъ редъ, който да подкрѣпи правителството въ неговото съдѣйствиe, указано къмъ Негово Блаженство Екзархътъ. И азъ тукъ искамъ да наблегна на едно нѣщо.

Мнозина говориха, че правителството едва ли е изпълнило своя дълг. Менѣ ми се иска да вървамъ, че правителството е изпълнило своята длъжност. Поне отъ самото писмо отъ страна на Екзархията, което се чете, се вижда, че неговиятъ прѣдставителъ въ Цариградъ е направилъ и слѣдва да прави постѣпки за помагане на Негово Блаженство Екзархътъ. Щомъ е правило тѣзи постѣпки, менѣ ми се струва, че намъ се налага длъжностъ да укажемъ нашето съдѣйствие на Негово Блаженство Екзархътъ чрезъ правителството. Затова азъ ще свърша, като кажа още единъ път, че ние сме на мнѣние, че и правителството, и болшинството могатъ да приематъ единъ дневенъ редъ, горѣ-долу такъвъ, какъвто се прочете отъ прѣдговорившиятъ завчера и днесъ. Азъ моля почитаемото правителство да не отказва да приеме такъвъ дневенъ редъ, тъй като, за да има стойностъ, той трѣбва да бѣде единодушенъ. Ако прочетениятъ отѣвѣ отъ г. Петкова дневенъ редъ се види на правителството, че не е дотамъ цѣлестобразенъ, азъ мога да му прѣдставя друга редакция, а именно слѣдната: „Народното Сѣбрание взема актъ отъ декларацията на правителството, че то е изпълнило дълга си за осуетяване рѣкополагането за владика въ Скопие на архимандрита Фирмилианъ и му обѣщава пълната си подкрѣпа да продължава енергически своитѣ постѣпки въ сжщата смисълъ.“ Менѣ ми се чини, че този дневенъ редъ нѣма абсолютно нищо, което да може да се прѣтълкува въ смисълъ на блатъ на правителството. И азъ апелирамъ къмъ него, апелирамъ и къмъ васъ всички, г-да народни прѣдставители, и ви моля най-убѣдително да вземете прѣдъ видъ отговорността, която Народното Сѣбрание ще вземе отгорѣ си, ако разрѣши този въпросъ въ една смисълъ не толкова благоприятна за нашитѣ придобити вече народни правдини, и да направите това, което вашата съвѣсть и вапитѣ чувства, като българи, ви диктуватъ. (Рѣкоплѣскане отъ лѣвицата.)

Д. Петковъ: Понеже се касае въпросътъ за дневния редъ, азъ пакъ декларирамъ, както го казахъ и отъ трибуната, че не гонимъ никакви задни цѣли съ това, и даже самъ казахъ, че може правителството да го редактира; затова напълно съмъ съгласенъ съ дневния редъ, редактиранъ отъ г. Гешова.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Никой не иска вече думата. Ще трѣбва да пристѣпимъ къмъ гласуване; но понеже всички сме уморени, давамъ 10 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ.)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: (Звъни.) Засѣданието се продължава.

Г-да! Моля, при гласуването, ако е възможно, да се запази нужното хладнокрѣвие и спокойствие.

Г-нъ Страшимировъ има думата.

А. Страшимировъ: Имамъ единъ дневенъ редъ отъ страна на групата, на която принадлежа.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ съмъ депозиралъ на масата на г. прѣседателя единъ дневенъ редъ, но се присѣдинявамъ къмъ прѣдложения отъ г. Гешова дневенъ редъ и оттеглямъ своя.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Прѣди всичко, ще се разрѣши въпросътъ за поименното гласуване. За да стане то, трѣбва Сѣбранието да одобри искането на г. г. прѣдложителитѣ. Съгласно чл. 55 отъ правилника за вътрѣшния редъ на Народното Сѣбрание, ще подложамъ въпроса на гласуване и моля г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се констатира вотътъ, по-дълго време да държатъ рѣката си, за да не става послѣ съмнѣние, да се усложнява въпросътъ и да не може да се мине по-нататъкъ.

Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж за поименното гласуване на дневния редъ по интерпелацията на Станимашкия народенъ прѣдставителъ г. Д-ръ Геннадиевъ, да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Сѣбранието не приема. Гласуването ще стане, споредъ правилника, съ вдигане рѣка. (М. Такевъ: Нѣматъ куражъ!)

На масата на прѣседателството сж сложени нѣколко дневни реда. Най-напрѣдъ имаме дневния редъ на г. Гешова. Този дневенъ редъ се прочете, но ако обичате, азъ ще го прочета още единъ път. (Гласове: Да се прочете!)

„Народното Сѣбрание взема актъ отъ декларацията на правителството, че е изпълнило дълга си за осуетяване рѣкополагането за владика въ Скопие на архимандрита Фирмилианъ, и му обѣщава пълната си подкрѣпа да продължава енергически своитѣ постѣпки въ сжщата смисълъ.“

Подиръ това има второ прѣдложение за дневенъ редъ. (Гласове: Отъ кого?) Отъ г. Воденчарова. „Народното Сѣбрание, като взема актъ отъ декларацията на г. Президентъ-Министра, че правителството е протестирало противъ рѣкополагането на Фирмилиана, минава на дневенъ редъ.“

Има трето прѣдложение отъ г. Страшимирова. Вие не сте го подписали, г-нъ Страшимировъ! Поддържате ли го? (А. Страшимировъ: Да, поддържамъ го.) Това прѣдложение е слѣдното: „Народното Сѣбрание, като изслуша мнѣнията на прѣдставителитѣ на всички парламентарни групи по въпроса, подигнатъ отъ интерпелацията на г. Д-ръ Геннадиева, минава на дневенъ редъ.“

Четвърто прѣдложение отъ парламентарната група на социалиститѣ: „Народното прѣдставителство, като осжжда най-енергично сегашната политика на българското правителство, както и оная на всички досегашни правителства по отношение къмъ Македония изобщо, тъй и по Фирмилиановия въпросъ специално, поканва го да се държи о политиката, произхождаща отъ прѣслѣдването на общи економически, политически и културни задачи на на

родитѣ на Балканския Полуостровъ, и минава на дневенъ редъ“.

Д. Цанковъ: А бе по-умно нѣщо трѣбваше да излѣзе отъ вастъ!

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-да народни прѣдставители! Дневниятъ редъ на г. г. социалиститѣ, естествено, не мога да приема. Дневниятъ редъ на г. Страшимирова бихъ могълъ да приема, ако толкова прѣния не бѣха станали тукъ. Приелъ бихъ го затова, защото съ него би се турила точка на въпроса. Обаче, прѣдъ видъ на това, че на въпроса се дава голѣмо значение, азъ бихъ прѣдпочелъ единъ дневенъ редъ малко повече мотивиранъ. А той е дневниятъ редъ на г. Воденчарова, който и азъ приемамъ.

Относително дневния редъ на г. Гешова, ще забѣлѣжа, че азъ първата му частъ бихъ приелъ напълно. Ако не го приемамъ въ втората му частъ, то не е, че съмъ противенъ, противъ тази втора частъ, но защото мисля, че по външната политика така не постѣпватъ народнитѣ събрания. Ако едно правителство се е ангажирало въ единъ пжтъ, както това се изказа въ първата частъ отъ дневния редъ на г. Гешова, естествено е, че то по сѣмъ пжтъ ще слѣдва, като разчита на съдѣйствието на всички. Но да се казва, че Народното Събрание ще му дава крѣпката си поддрѣжка, то би значило, щото, ако утрѣ стане нужда, отново да се сезира Народното Събрание, да направи пакъ нови изявления. Азъ мисля, че не е този начинъ, по който се защитаватъ, па макаръ и най-крѣпко, интереситѣ на България. По тия причини азъ прѣдпочитамъ дневния редъ на г. Воденчарова, и ще моля тѣзи, които иматъ довѣрие въ нашата политика, да гласуватъ за него.

И. Гешовъ: Азъ не можахъ да чуя добръ декларацията на г. министра относително до бждѣнитѣ постѣпки. Г-нъ Министъръ-Прѣседателъ декларира ли, че и въ бждѣще то ще слѣдва най-енергически своитѣ постѣпки по осуетяване ржкополагането на архимандрита Фирмилианъ?

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Моята декларация е ясна, и затова казвамъ, че втората частъ е въобще излишна.

И. Гешовъ: Г-нъ Министъръ-Прѣседателъ тогава декларира, че и въ бждѣще най-енергически ще продължава своитѣ постѣпки въ смисълъ на осуетяване ржкополагането на Фирмилиана. (Д. Цанковъ: Безъ да провозжда топове на границата.) За топове не е думата. И по-напрѣдъ ви се каза отъ г. Каравелова, че не се говори за топове. Но за втората частъ не става дума. (Д. Цанковъ: Недѣйте хитрува сега! — Смѣхъ.)

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ бихъ приелъ първата частъ на Вашето прѣд-

ложение, г-нъ Гешовъ. Ако се съгласите да се прѣмахне втората частъ, азъ се отказвамъ отъ дневния редъ на г. Воденчарова и приемамъ Вашия.

И. Гешовъ: Но декларираете ли, че въ бждѣще ще продължавате да правите най-енергически постѣпки противъ ржкополагането на Фирмилиана?

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ мисля, че г. Министъръ-Прѣседателъ може да улесни положението на Народното Събрание. Мисля, че нѣма никаква прѣчка, освѣнъ мѣлчеливо, изрично да заяви, че и въ бждѣще ще употреби всички мѣрки за осуетяване ржкополагането на Фирмилиана — (Гласове отъ дѣсницата: Е е е!) Моля ви се, никой не прѣдизвиквамъ, недѣйте си губи хладнокровието — и за подкрѣпление исканията на Негово Влаженство Екзархътъ. Мисля, че тази декларация изрично може да я направи г. Министъръ-Прѣседателъ, защото инакъ, въ отсъствие на изрична декларация отъ страна на правителството, азъ не мога да разбера защо не приема и втората частъ отъ дневния редъ на г. Гешова. Това не е противъ никаква парламентарна практика. За всички парламенти изрично по този пжтъ вървятъ хората и по този начинъ дѣйствуватъ. За нищо не се ангажира правителството, ако Народното Събрание му обѣщае подкрѣпката си. И съвършено погрѣшенъ е възгледътъ, че ако правителството има да върши нѣщо за въ бждѣще, то утрѣ трѣбва да дойде прѣдъ Събранието. (Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Нѣма да разискваме сега, г-нъ Геннадиевъ!) Затуй азъ бихъ молилъ г. Министъръ-Прѣседателя още единъ пжтъ да дойде на помощъ на своитѣ приятели и правителството (Гласове отъ дѣсницата: Той каза.) още единъ пжтъ да заяви изрично това, което заявява мѣлчеливо.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Г-нъ Гешовъ, съгласенъ ли сте съ мнѣнието на г. Министъръ-Прѣседателя, да се приеме само първата частъ отъ Вашето прѣдложение?

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Ангажирано единъ пжтъ, правителството не може, освѣнъ да върви въ сѣмъ пжтъ. Каква по-изрична декларация отъ тази искате?

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Да протестираме, когато се ржкоположи вече или прѣди да се ржкоположи? (Глъчка.) Най-послѣ ако е тѣй, нека заяви, ако имаме грѣшка.

И. Воденчаровъ: Азъ тоже заявявамъ, че ако г. Гешовъ се съгласи, азъ се отказвамъ отъ моето прѣдложение.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Съгласно ли е Народното Събрание да дамъ на гласуване прѣдложението за дневния редъ на г. Воденчарова?

Министър М. Сарафовъ: Азъ мисля, споредъ правилника, трѣбва да гласувате, първо, прѣдложението за чисто и просто минаване на дневенъ редъ, което прѣдложение бѣше направено отъ...

Г. Кирковъ: Да, най-напрѣдъ трѣбва да се гласува прѣдложението, за чисто и просто минаване на дневния редъ.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Нѣма прѣдложение за това.

Г. Кирковъ: Прѣдложението на г. Страшимирова.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: То не е такова — то е мотивирано. А ако желае Народното Собрание, азъ мога да дамъ на гласуване по редъ всичкитѣ прѣдложения.

Министър-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ моля да се даде прѣдимство на прѣдложението на г. Воденчарова.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Приема ли Народното Собрание да се даде прѣдимство на прѣдложението на г. Воденчарова? (Гласове: Приема.) Ония отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ да се даде прѣдимство на прѣдложението на г. Воденчарова, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Собранието приема.

Ония г. г. народни прѣдставители, които сж за прѣдложението на г. Воденчарова, тъй както е сложено на масата на прѣседателството, моля да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Собранието приема.

Минава се на дневенъ редъ.

Има думата г. Теодоровъ по отговора на тронното слово.

И. Гешовъ: Намѣсто г. Теодорова азъ ще говоря. Но азъ бихъ молилъ да се отложи за утрѣ. (Дѣсницата: А а а!) Частъ е 7 безъ четвъртъ; споредъ правилника, на 7 трѣбва да се спре. (Гласове: До 8.) Желаете сега да говоря?

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Моля, г-нъ Гешовъ, азъ ще продължа засѣданието до 8 ч. и Вие имате достатъчно врѣме да се изкажете.

И. Гешовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Вѣренъ на принципа, който развихъ завчера, че дебатитѣ по отговора на тронната рѣчь сж една отживѣла форма на дебати и че тѣ не трѣбва да заематъ толкозъ отъ скъпоцѣнното врѣме на Народното Собрание, азъ днесъ нѣма да говоря надълго. Азъ ще погледна, съгласно съ нашия правилникъ, на проекта, който е прѣдъ насъ сега, на проекта за отговора на тронната рѣчь, като на единъ законопроектъ, и ще дамъ причинитѣ, по които моитѣ приятели и азъ не можемъ да гласуваме за този проектъ. Прѣди да направя това, обаче, азъ ще да кажа, че при всичко че съмъ на мнѣние, че тия дебати не трѣбва да взиматъ толкозъ отъ врѣмето на Собранието, азъ намирамъ, че станалитѣ тая година дебати въ нѣкои отношения заслужава вниманието на почитаемото Народно Собрание. Но, г-да народни прѣдставители, тия дебати, мисля, много повече биха заслужили, ако не се вмѣкваха въ тѣхъ нѣкои прѣувеличения, нѣкои неточности, които за длъжностъ считамъ сега да релевирамъ. Прѣувеличения и неточности разбирамъ по общото положение на страната, защото, г-да народни прѣдставители, ако има нѣщо, което дѣйствително да заслужава вниманието на едни народни избраници, то е общото положение, особено економическото положение на нашето отечество. Но, г-да, за да бѣде и полезно, и цѣлесъобразно разискването на тоя важенъ, същественъ въпросъ, трѣбва ние да отбѣгваме всѣкакви отстранения отъ строгата истина.

Говори се отъ нѣкои, че България пропадала. Че положението на България дѣйствително не е цвѣтуеще, не е розово, азъ съмъ прѣвъ да призная; но, г-да народни прѣдставители, струва ми се, че съ прѣувеличени изтъквания на нѣкои факти, ние намѣсто добро, правимъ зло — правимъ зло, защото най-напрѣдъ не изваждаме, не изтъкваме истината прѣдъ населението, истина, на която всѣко мѣроприятие трѣбва да почива, и, второ, защото, отъ друга страна, даваме криви понятия, които сж опасни въ смисълта, въ която много отъ г. г. ораторитѣ показаха, а именно, че може нѣкои да кажатъ, че институтътъ въобще на народното прѣдставителство и народнитѣ прѣдставителства, каквито сме имали ние, не сж си постигнали цѣлта, че България съ тоя режимъ не може да върви напредъ. А това е една опасностъ, г-да народни прѣдставители, върху която, струва ми се, нѣма нужда да наблѣгамъ.

Каза се, напр., отъ г. г. ораторитѣ, че числото на самостоятелнитѣ стопани у насъ отъ година на година намалявало. Е добръ, г-да народни прѣдставители, азъ имамъ тукъ прѣдъ мене цифритѣ на данъкоплатцитѣ на поземелния налогъ. И какъво намирамъ въ тия цифри? Въ 1896 лѣто, когато азъ имахъ честта да бѣда министъръ на финанситѣ, имахме данъкоплатци, податни на поземелния налогъ, 703.254 души; а лани, когато стана новото описание на податнитѣ на поземелния налогъ, тѣхното число се възкачи на 789.000. Ще се каже, има едно нарастване въ броя на землевладѣлцитѣ у насъ въ продължение на 5 години отъ около 86.000 души. Истина, че тия данъкоплатци не прѣдставляватъ самостоятелни стопани — има паракендета въ тѣхъ — но споредъ едно мнѣние на статистическата дирекция, тия паракендета не могатъ да бѣдатъ повече отъ 100.000. Слѣдователно, у насъ данъкоплатцитѣ на поземелния налогъ, сир. само хората, които си иматъ едно парче земя, сж около 700.000 души, цифра, която е далечъ отъ оная, която ни се спомена, около 456.000. (Д. Благоевъ: Да, но Вие вземате данъкоплатцитѣ, а не вземате стопанитѣ.) Данъкоплатцитѣ сж стопани,

(Д. Благоев: Не сж стопани!) защото само на името на данъкоплатците се пише земята. Г-нъ Министърът на Финансите е тукъ, можете да го попитате. (И. Воденчаров: Вѣрно, вѣрно!)

Друго едно, което ми направи впечатление въ изброяване причините за нашето пропадане, бѣше съвършеното изпусчане изъ прѣдъ видъ на една много важна причина, а тая причина е: лошитѣ реколти прѣзъ четиритѣ години — 1897/1900. Не знамъ, г-да народни прѣдставители, дали нѣкога сте се занимали да си направите едно ясно прѣдставление на голѣмитѣ загуби, които България прѣтърпи отъ тия лоши реколти. Но тия загуби, споредъ единъ познавачъ на нашето економическо положение — „Търговски Вѣстникъ“ отъ 8 май 1901 г. — се възкачватъ на една грамадна сума, на 473½ милиона лева. Струва ми се, че при ония причини, които се изброиха прѣдъ васъ тукъ, за лошото финансово економическо положение на България, тая е една отъ главнитѣ причини. И не само тукъ, г-да народни прѣдставители, лошитѣ реколти сж причината на кризата. Азъ имамъ тукъ прѣдъ мене една бѣлѣжка за една нова книга, излѣзла въ Русия, отъ професора при Харковския университетъ, П. П. Милогинъ — „Реформа денежнаго обращенія и промышленный кризисъ“ — въ която книга се говори, че сегашната криза въ Русия се дължи на лошитѣ години, на лошитѣ реколти у тѣхъ. Ако въ Русия, въ която има тѣй разнообразенъ климатъ, такива разнообразни занятия и такива разнообразна промишленостъ, лошитѣ реколти може да произведатъ такава криза, колко повече тя може да се произведе отъ лошитѣ реколти и въ България. Ще кажете, може би, че лошитѣ реколти не зависятъ отъ правителството, че тѣ зависятъ отъ стихийнитѣ явления и за това не може да наблѣгаме на тѣхъ, не можемъ да извадимъ единъ урокъ отъ тѣхъ. Но менъ ми се струва, г-да народни прѣдставители, че можемъ много добръ да извлѣчемъ единъ урокъ отъ тѣхъ, като обърнемъ вниманието на нашето население върху нуждата, върху необходимостта да направи своето производство колкото е възможно по-разнообразно, за да не бѣде изложено на стихийнитѣ нещастия. Защото, съгласѣте се, ако стихийнитѣ нещастия, ако лошитѣ години сж причинили такива загуби на България, причината е, че нашитѣ селяни произвеждатъ повечето жита, повечето храни, а не обърчатъ внимание на многобройнитѣ други занятия, съ които въ други страни се прѣрчитаватъ земледѣлцитѣ въобще. И това ме докара на едно друго нѣщо, именно, че между срѣдствата за поддигане на нашето население не се спомена едно главно, споредъ мене, срѣдство, а именно развиването на частната инициатива между нашето население, нуждата отъ това — да се научи нашето население да не обвинява за всички свои нещастия българскитѣ правителства и да не чака всичко отъ правителството, защото никое правителство не е въ сила да осигури поминѣва на единъ гражда-

нинъ, билъ той земледѣлецъ или занаятчий. Трѣбна да се стараемъ, колкото е възможно, да развиваме частната инициатива въ нашето население. Не развивемъ ли частната инициатива въ него, оставимъ ли го, заблуждаваме ли го да чака всичко отъ правителството, бѣдѣте увѣрени, г-да, че ние за дълго врѣме ще страдаме отъ тая мизерия, за която говори единъ отъ ораторитѣ.

Тия бѣха по-главнитѣ бѣлѣжки, които щѣхъ да направя по общитѣ дебати въобще.

Като минавамъ сега на проекта за отговора на тронната рѣчь, азъ не мога да не изразя скръбта си, както се тя изрази и отъ други оратори за това, дѣто комисията по тоя отговоръ прие фразата „за пълната свобода, при която сж станали изборитѣ“. (А. Груевъ: Нѣма думата „пълна“!)

Комисията, г-да, бѣше натоварила двама свои членове да изработятъ единъ проектъ за отговоръ на тронната рѣчь. Единиятъ отъ тѣхъ бѣше уважаемиятъ ни колега г. Бурмовъ, а другиятъ бѣше г. Урумовъ. И двамата прѣдставиха свои проекти. Комисията, по неизвѣстни менѣ причини, прѣдпочете проекта на г. Урумова, въ който фигурираха думитѣ: „пълна свобода“. Следъ направенитѣ отъ нѣкои членове бѣлѣжки, прилагателното „пълна“ се изхвърли, съ което и комисията призна, че пълна свобода не е имало. Остана, обаче, думата „свобода“. Тая дума, както се каза и отъ други, ще стане прѣчка да не могатъ много отъ депутатитѣ да гласуватъ за тоя проектъ и да го подпишатъ постѣ, когато се приеме. Ние сме отъ тия депутати, г-да народни прѣдставители! Ние не можемъ да приемемъ тоя проектъ съ тия думи, и не можемъ да го приемемъ не защото мислимъ, че тия избори сж станали при голѣми насилия, но защото тая свобода, която самъ г. Министъръ-Прѣдседателъ прѣди три години, въ врѣмето на министерството Грековъ-Радославовъ, очѣрта като желателна, като необходима за насъ, тая свобода не е била спазена при тия избори. Азъ имамъ тукъ извлѣчение отъ рѣчта, която тогава г. Министъръ-Прѣдседателъ е държалъ за да мотивира своето отказване да гласува за отговора на тронната рѣчь. Въ тая своя рѣчь г. Министъръ-Прѣдседателъ най-напрѣдъ е говорилъ, че при съставлението на оня кабинетъ — кабинетътъ Грековъ-Радославовъ — не се е спазилъ парламентарниятъ редъ, защото, подиръ падането на покойния Стоиловъ, Короната трѣбвало да се отпрати най-напрѣдъ до тогавашния прѣдсѣдателъ на Народното Събрание и, ако той не приемѣше, тогава да се отпрати до другитѣ шефове на политическитѣ групи. Съкалявамъ, че тая хубава идея, изказана тогава отъ г. Министъръ-Прѣдседателя, не е изпълни и при послѣдното промѣнене на министерството, че не се натовари тогавашниятъ прѣдседателъ на Народното Събрание да състави едно министерство, което министерство, съставено както щѣше да бѣде отъ всички групи, можеше отъ много неприятности да отърве сегашния Министъръ-Прѣдседателъ и да направи нѣщо

по-добро за България. Г-нъ Министър-Прѣдседателъ тогава — въ извънредната сесия на 1899 г. — е казалъ, че Стойловото падане не било станало „нито по конституционенъ, нито по парламентаренъ редъ“ — това твърдени е правилъ той — „защото, когато Народното Събрание заседаваше, болшинството прие всичко онова, което г. Стойловъ предлагаше, и, най-сетнѣ, Камарата се затвори“. И по-нататъкъ казва: (Чете.) „Новото министерство е съставено по единъ непарламентаренъ и неконституционенъ начинъ. Непарламентаренъ е затова, защото подиръ оттеглянето на бившия кабинетъ, парламентарниятъ редъ изискваше Държавниятъ глава да се обърне къмъ прѣдседатели на Камарата, или ако той е билъ заедно съ падналото министерство, — къмъ прѣдставителитѣ на меншеството, които гласуваха противъ договоритѣ“. Както забѣлвахте, г-да, азъ не чета извадки отъ статии на вѣстници, защото и азъ съмъ на мѣстнието на г. Министър-Прѣдседатели, че не можемъ всичко, което се пише въ партийнитѣ органи, да го употребяваме противъ министри, които може би не са имали извѣстие за писаното, и още по-малко противъ Министър-Прѣдседатели. Прави, обаче, изключение за програмнитѣ статии въ вѣстника и още повече за думи изказани отъ самитѣ министри. Истина е, че г. министърътъ разви и друга една теория, че обѣщанията дори не могатъ всѣкога да се противопоставятъ на дѣлата на министритѣ, по какъ азъ не мога да отида вече съ него. Струва ми се, че не е и нравствено много, да се говори, че обѣщания, направени когато една опозиционна партия е седѣла дълго врѣме вънъ отъ властта, такива обѣщания, като неосновани на практиката, не могатъ да бъдатъ изпълнени. Азъ бихъ желалъ такива думи въобще да не се казватъ, такива принципи въ Народното Събрание да се не развиватъ, защото, както забѣлжихъ и г. Такевъ, ако се не лъжа, тѣхното дѣйствиe въобще не може да бѣде полезно за страната.

Въ сѣщата си рѣчь, въ 1899 лѣто, г. Министър-Прѣдседателъ упрекна тогавашното правителство въ нѣколко работи, които, споредъ него, не трѣбвало да станатъ и които, като станали, не му позволявали тогава да гласува за отговора на тронната рѣчь. Азъ ще ви цитирамъ по редъ тѣзи думи, за да видите, че свободата, както тогава я разбираше г. Министър-Прѣдседателъ, не е била тѣй сѣщо спазена и при послѣднитѣ избори. Казалъ е най-напрѣдъ, че тогавашното правителство пристѣпнило къмъ новитѣ избори, безъ да има на рѣка договоритѣ. (Чете.) „Това е една постѣпка лекоконституционна, това е една постѣпка, която по никакъвъ начинъ не мога да одобря!“ Въ послѣднитѣ избори ние, както знаете, много говорихме по заема, но нищо нѣмахме отъ страна на правителството, нищо положително като какъвъ ще бѣде заемътъ, който то мисли да сключи. Менѣ ми се струва, че слѣдъ разтурянето на послѣдното Народное Събрание имаше достатъчно врѣме да се

изучи това нѣщо, за да могатъ г. г. министритѣ, ако не самитѣ договорчи, то поне своитѣ планове и намѣрениа относително важния тогава въпросъ, въпросътъ за заема, да могатъ да прѣдставятъ прѣдъ избирателитѣ. Такова нѣщо не стана.

По-нататъкъ г. Министър-Прѣдседателъ говори, че „избирателната борба се почна съ едно незачитане самоуправителнитѣ тѣла у насъ“; послѣ: „азъ постоянно твърди, че трѣбва да осѣдимъ“ — министра разбира — „затова, че той не разтуря тия самоуправителни тѣла по съ врѣме, за да се произведатъ новитѣ за тѣхъ избори прѣди още да настѣпятъ законодателнитѣ избори, ами ги разтуря въ прѣдвечернето на самитѣ законодателни избори и назначилъ тричленни комисии“. Кой не знае отъ васъ, че многобройни бѣха, съ стотини, общинскитѣ управления, които се разтуриха прѣди изборитѣ и за изборитѣ, и че въ много общини тричленнитѣ комисии управляваха общинитѣ до изборитѣ. Говори се много отъ тази трибуна за мотивитѣ, по които се разтуряха тия общини. Мотивитѣ били: турвали въ опасностъ интереситѣ на общинитѣ. Г-да народни прѣдставители! Ако въ продължение на мѣсеци са ги турвали въ опасностъ, то нѣколко дена ако се оставиха още за да станатъ изборитѣ и тогава да се разтурятъ, мисля, че нѣмахме да опростятъ финансирѣ, и управлението въобще на общинитѣ. Съ стотини общини въ надвечернето на изборитѣ се разтуриха и съ това г. Министър-Прѣдседателъ прѣстѣпни онова, което самъ е говорилъ прѣди 3 години.

Като е говорилъ по-нататъкъ, г. Министър-Прѣдседателъ е казалъ: (Чете.) „Слѣдъ туй администрацията пристѣпни къмъ едно най-широко практикуване на официалнитѣ кандидатури“ — нѣщо, противъ което тѣй сѣщо той се изказва. И понеже тогавашниятъ прѣдставителъ, покойниятъ Къюбашиевъ прѣкъсналъ говоренето му, той се отправя къмъ него и казва: (Чете.) „Увѣрявамъ Ви, г. Къюбашиевъ, че по-скоро ще си строшимъ главитѣ, т. е. ще паднемъ като правителство подиръ изборитѣ, отколкото да отстѣпимъ отъ тия принципи, които проповѣждаме. Това е поне моята дума“. Както виждате, г-да, голѣма дума, която, за жалостъ, не се изпълни, тѣй като къмъ всички тия нецѣлпорочителни мѣрки, които се осѣждаха, при правителството на Радославова, къмъ всичкитѣ тия мѣрки се прибѣгна, а правителството не си даде остатъка. „Азъ гледамъ на въпроса“ — продължаваше г. Министър-Прѣдседателъ — „отъ съвсѣмъ друга точка. Азъ гледамъ на въпроса“ — и много хубаво е казано тукъ — „отъ становището на престига, на влиянието и значението, което може и трѣбва да има Народното Събрание. Само тогава когато бждатъ напълно свободни изборитѣ, само тогава болшинството ще се чувствува господаръ на положението; само тогава то ще знае, че прѣдставлява народа; само тогава то ще се вслушва въ желанията на своитѣ избиратели и ще хване, като се опре о тѣхъ, да се жбѣи на министри и на голѣмци.

Товага ще имаме дѣйствително и едно конституционно министерство, което ще прѣдставлява народа“. (Д. Цанковъ: И сегашното е таквоязъ, азъ те увѣрявамъ!) Но, г-нѣ Цанковъ, само не постѣпи по принципитѣ, които тогава се проповѣдваха отъ тая трибуна. (Д. Цанковъ: Официални кандидатури нѣмаше!)

Н. Цановъ: Солидарни ли сте съ онѣзи принципи, които г. Даневъ е проповѣдвалъ въ 1899 г., защото не чухме Вашето мнѣние.

И. Гешовъ: Искате моето мнѣние? (Н. Цановъ: Да.) Азъ, като цитирамъ тия думи, казвамъ, че сж хубави. Ще се каже, че азъ съмъ солидаренъ, съмъ съгласенъ съ тѣхъ.

И, най-послѣ, г. Министъръ-Прѣседателъ е свършилъ съ тия думи: „Азъ бихъ желалъ да изчезне запакъ и друга една практика — щото прѣдставителитѣ на властѣта да отиватъ прѣмо да агитиратъ прѣдъ избирателитѣ въ полза на официалнитѣ кандидати“. И въ това отношение, за жалость, сегашното правителство не е изпълнило онова, което обѣщаваше. (Д. Цанковъ: Твърдѣ добръ го е изпълнило, г-нѣ Гешовъ, и ти си кривилъ душата, като казвашъ, че не го е изпълнило!) Г-нѣ Цанковъ, Народното Сѣбрание или по-добръ народътъ ще сѣди, кой отъ насъ си криви душата. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: И Дѣдо Цанковъ, който миналата година ги обвиняваше отъ трибуната.)

По тия причини, г-да, азъ пакъ повтарямъ, че тѣй като тази свобода, която тогава се обѣщаваше отъ г. Данева, не е спазена, моитѣ приятели и азъ съжаляваме, че не ще можемъ да гласуваме за отговора на тронната рѣчь.

Въ втората алинея се говори, че „народното прѣдставителство дълбоко съзнава, че държавата ни се намира въ финансови затруднения. Проникнато отъ това съзнание, то ще употреби нужното старание за проучаване всички финансови мѣроприятия, които сж стѣвали и спѣватъ държавата въ правилния и успѣшенъ вървѣжъ въ пъти на напредѣтка“. Ние нѣмаме нищо противъ тоя параграфъ отъ отговора на тронната рѣчь и ние заедно съ васъ, г-да народни прѣдставители, ще употребимъ всичкитѣ си усилия да можемъ да помогнемъ на правителството за изкарване страната отъ тия финансови затруднения, за които се говори въ тоя пасажъ. Само едно желание ще изразя: дано въ усилията си, да извади страната отъ тия финансови затруднения, правителството не влѣзе пакъ въ онзи кривъ пътъ, въ който бѣше влѣзло и миналата есенъ. Азъ бихъ желалъ, г-да, правителството да има прѣдъ видъ, че България не заслужаваше онѣзи договори, които ни се прѣдставиха тогава, като ни се каза, че това само може да направи, друго нищо не може да се направи, че ако се не приематъ, България ще фалира, защото, слава Богу, България, г-да, не е въ такова положение, дѣто да фалира. Азъ и другъ пъкъ съмъ говорилъ и сега пакъ, прѣдъ видъ на

тия прѣговори за заема, които сега се водятъ и които скоро се мисли да се свършатъ, за нужно считамъ да ви цитирамъ въ какво положение стои България сравнително съ другитѣ балкански държавици. Това положение, струва ми се, трѣбва да се има въкога прѣдъ видъ.

Споредъ даннитѣ на „Алманахъ Гота“, отъ 1902 г. Ромъния, съ едно население отъ 5.912.000, има бюджетъ 218.800.000, дългъ има 1.432.000.000 и държавни желѣзници 3.319 километра; България, съ едно население отъ 3.733.000, бюджетъ 96.000.000, има дългъ само 200.950.000, споредъ рѣчьта на г. Министра на Финанситѣ въ послѣдната сесия, и желѣзници отъ 1.263 километра; Сърбия, съ едно население отъ 2.493.000, съ бюджетъ 74.000.000, има дългъ 422.000.000 и държавни желѣзници 402 километра; Гърция, съ едно население отъ 2.434.000, има бюджетъ 111.000.000, дългъ 869.000.000 и държавни желѣзници никакви. Отъ тия цифри вие виждате, г-да народни прѣдставители, че България не е въ такова ужасно положение, каквото ни се прѣдставляваше, и че, ако българското правителство настоява, азъ се надѣвамъ, че то ще да може да извоюва отъ банцитѣ много по-добри условия отъ ония, които ни се бѣха прѣдставили миналата сесия. И въ друго едно отношение ние можемъ да черпимъ надежда и да се молимъ на министритѣ да не биватъ тѣй податливи. Ако погледнемъ на нашитѣ недобори и закѣснѣли данѣци, както тѣ сж обнародвани за първи априлий 1902 г., ние виждаме, че имаме такива данѣци — недобори и закѣснѣли данѣци — за 32.349.252 л.; миналата година въ сѣщия день имавме 23.003.296 л.; по миналата — 25.561.131 л., а на първи априлий 1899 г. — 19.795.697 л. Ще се каже, че сега нашитѣ недобори и закѣснѣли данѣци сж много по-големъ, отколкото миналитѣ години, съ десетина милиона повече отъ лани, съ 7.000.000 отъ полани, когато, по причина на сушата въ 1899, бѣше станала разсрочка, и съ цѣли 13.000.000 отъ 1899 г. Струва ми се, че при добрата реколта на царевницата, която имавме миналата година, и при доброто плодородие, което прѣдвѣщава и тая година, правителството ще може да събере доста пари отъ тия закѣснѣли данѣци и недобори, за да плати купонитѣ, та да може да устой, да може да не бѣде тѣй отстъпчиво спрѣмо банцитѣ. И съ тая неотстъпчивость азъ съмъ увѣренъ, че то ще може да добие много по-добри условия.

По третата алинея, относително до външнитѣ ни отношения, азъ нѣмахъ да говоря, г-да; но тѣй като се посочи отъ нѣкой г. г. народни прѣдставители единъ новъ идеалъ по нашата външна политика, азъ бихъ желалъ да ми позволите да кажа една дума за него. Идеалитѣ сж тѣй рѣзки, г-да, щото сѣрцето на човѣка не може да се не радва, когато новъ идеалъ му се покаже. Но каже се да се знае, дали тоя идеалъ е осмѣствимъ, дали тоя идеалъ дѣйствително обѣщава нѣщо на България въ замѣна на оны, койго ни се казва,

че не трѣбва вече да гонимъ. Тоя новъ идеалъ, както знаете, е конфедерацията на балканскитѣ държавици. Чухте, че г. Министъръ-Прѣдседателътъ въ една своя програмна статия въ в. „България“ билъ нарѣкълъ тоя идеалъ химера. Азъ не ща да отида дотамъ, г-да, да повтора думитѣ на г. Министъръ-Прѣдседателя. Не съмъ азъ, който съмъ билъ противъ тия идеали: азъ подписахъ договора за миръ съ Сърбия, азъ работихъ и за първия търговски договоръ съ Сърбия, като улеснихъ пограничната търговия. Но менѣ ми се струва, че, прѣди всичко, ние трѣбва да бъдемъ практични, не трѣбва да бъдемъ наивни, защото наивнитѣ въ международната борба всѣкога пропадатъ. Трѣбва да се попитаме най-напрѣдъ, дали народитѣ ще се съгласятъ за такава конфедерация. Казвамъ народитѣ, г-да, защото ония, които слѣдятъ международнитѣ течения, знаятъ, че ако има нѣщо, което XIX-ий вѣкъ да е оставилъ въ наслѣдство на XX-ия вѣкъ, то е именно отвращението на нѣкои народи противъ конфедерациитѣ. Като казвамъ това, азъ имамъ прѣдъ видъ оная борба, която се води отъ години насамъ въ Норвегия срѣщу нейната конфедерация съ Швеция; оная борба, която се води въ Ирландия срѣщу нейната конфедерация съ Англия; (Я. Сакжзовъ: Други причини дѣйствуватъ тамъ!) оная борба, която въ Каталония се очертава отъ нѣколко врѣме насамъ, противъ нейното съединение съ Испания. Малцина сж, мисля, тия, на които е извѣстно, че каталонцитѣ съставляватъ особенъ народъ. Но това е тѣй, и отъ нѣколко години насамъ тѣ се борятъ да се отдѣлятъ, да се отцѣпятъ отъ Испания (Д. Благоевъ: Не, за свобода; противъ насилията!) Съжалявамъ, г-нѣ Благоевъ, че не е тѣй. (Д. Благоевъ: Друго-яче не може да бжде!) Моитѣ студии, или, по-добрѣ, понеже много дълбоко не съмъ отишълъ въ тѣхъ, това, което съмъ челъ, ме е убѣдило, че искатъ не свобода, а да се отдѣлятъ отъ Испанцитѣ. Дохождамъ по-близо. Вижте какво става въ Маджарско. При всичко че има конфедерация между Австрия и Маджарско, вие знаете какви мъчнотии сж се изпрѣчили прѣдъ австрийскитѣ министри за сключване новия Ausgleich, новия компромисъ, който се мъчатъ да направятъ съ унгарцитѣ. Вие знаете, че много отъ унгарцитѣ настояватъ да си иматъ автономна тарифа; не искатъ, значи, дори и митническия съюзъ, който иматъ съ Австрия — нѣщо, което не е насърчително за младия и талантливъ професоръ, чието име се спомена тукъ и който е за митническия съюзъ помежду балканскитѣ държавици. Повтарямъ, че не съмъ противъ такъвъ идеалъ, но когато той ни се прѣпорѣчва като главна точка въ една програма, трѣбва да се има прѣдъ видъ тая главна мъчнотия. Тя не е единствената, обаче: има други мъчнотии, особено за Балканския Полуостровъ, отъ международенъ и династически характеръ, мъчнотии, които сж почти непрѣодолими. Нека, напр., вземемъ първото условие, което ни се

каза, че е необходимо за тая конфедерация, условието именно за една автономия на Македония. Ще ли се съгласятъ другитѣ членове на конфедерацията за тая автономия, когато знаете, че има нѣкои, които искатъ непрѣмѣнно да отидатъ до морето и не искатъ да знаятъ какво е тамъ, въ Македония, населението? Затова азъ бихъ рѣкълъ, като махваме единъ идеалъ, да гледаме нѣкой по-практиченъ да туримъ на неговото мѣсто, защото друго-яче, пакъ повтарямъ, като наивни, ние ще пострадаме. (Д. Цанковъ: Като станатъ всичкитѣ републики, тогава може — и Гърция, и България, и Сърбия като станатъ републики!)

Г-да прѣдставители! Азъ свършихъ почти! Остава ми да кажа една дума и по четвъртата алинея, въ която се говори за нашитѣ конвенции съ Австро-Унгария. Тия конвенции ние не можемъ, освѣнъ да посрѣщнемъ съ удоволствие, защото тѣ сж плодъ отъ търговскитѣ договори, които се подписаха въ наше врѣме. Желателно е правителството по-скоро да вземе мѣрки да се сключатъ такива конвенции и съ другитѣ правителства, защото едно отъ условията за влизането въ сила на сключенитѣ е това, че тѣ трѣбва да се приематъ отъ всичкитѣ сили.

Съ това свършвамъ, като повтарямъ пакъ, че ние не можемъ да гласуваме за тоя отговоръ, не можемъ и да го подпишемъ. (Нѣкои отъ лѣвицата ржкоплѣскавъ.)

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Г-нѣ Сакжзовъ има думата. (Нѣкои отъ лѣвицата: Късно е вече! — Отъ дѣсницата: Да говори, да говори!)

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Колкото врѣме има, толкова!

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Да направимъ, най-послѣ, тая концесия — добрѣ е да се не прѣкъсва. Ако ли пъкъ можете да свършите!..

Я. Сакжзовъ: Не можа да свърша въ единъ часъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Освѣнъ ако народното прѣдставителство би се съгласило да изслуша г. Сакжзова докрай, макаръ...

Д-ръ П. Гудевъ: Да се подложи първо този въпросъ на вота на Събранието!

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Да, да се пита Народното Събрание, дали желае да се продължи засѣданието и подиръ 8 часътъ.

Прѣдседателствующъ Д. К. Поповъ: Ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни да се продължатъ разискванията по отговора на тронното слово и подиръ 8 ч., да си вдигнатъ ржката.

И. Воденчаровъ: Народното Събрание взе рѣшение да изслуша още двама оратори; слѣдова-

телно, ние трѣбва да вземемъ рѣшение да изслушаме рѣчката на г. Сакжова и до 8 ч.

Я. Сакжовъ: Ще надмине, г-нъ Воденчаровъ! До 8 имаме само 20 минути.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Ще полага на гласуване още веднажъ. Ония г. г. прѣдставители, които сж за продължението на засѣданieto и подиръ 8 ч., да вдигнатъ рѣка. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Ще моля да има засѣдание утрѣ и да се продължатъ разискванията по отговора на тронното слово. (Гласове: Прието!)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Прѣдлага се да има утрѣ засѣдание. Моля ония г. г. прѣдставители, които приематъ това прѣдложение, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Т. Теодоровъ: Съгласно чл. 69 отъ правилника, питамъ г. Министра на Финанситѣ: мисли ли да внесе въ тая сесия бюджетпроектитѣ за тази година, понеже три педѣли се изпълниха откажъ Народното Събрание е свикано, петъ мѣсеца се изпълватъ откажъ се е започнала бюджетната година и, менѣ ми се струва, е врѣме вече да се внесатъ бюджетитѣ. Та, мисли ли той да ги

внесе въ скоро врѣме или не, и въобще какво мисли по това?

Министъръ М. Сарафовъ: Ако така се протакатъ засѣданията на Народното Събрание, тогава безполезно ще бжде да внесаме бюджетитѣ.

Д. Петковъ: Това не е отговоръ! Вие дайте бюджетитѣ, ние ще работимъ денонощно! (Глъчка.)

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Ще ги имате, ще ги имате!

Д. Петковъ: Това показва, че гѣмате бюджети.

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Моля ви се, г-да, седнѣте на мѣстата си.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ мисля, че г. Министърътъ на Финанситѣ не е още отговорилъ на питането. Мисля, че нѣма никаква прѣчка за г. Министра на Финанситѣ да отговаря сериозно на питанията на народнитѣ прѣдставители.

Министъръ М. Сарафовъ: Ако се пита сериозно

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Вие правите обструкция, вие протакате дебатитѣ! Кой ви е кривъ? (Отъ дѣсницата: А а а!)

Прѣседателствующъ Д. К. Поповъ: Вдигамъ засѣданието, г-да.

(Вдигнато въ 7 ч. и 35 м. вечерята.)

Прѣседателъ: **Д. Цанковъ.**

Подпрѣседатели: { **Д. К. Поповъ.**
А. Франгя.

Секретаръ: **Д. Зографски.**

Началникъ на Стенографическото бюро: **Т. Гълъбовъ.**